

Našlaičių kapinių (Vilniaus m.) archeologiniai tyrimai – Lietuvos partizanų palaikų paieškos

Gintautas Vėlius

Vilniaus universiteto Istorijos fakultetas, Archeologijos katedra
Universiteto g. 7, LT-01513 Vilnius
archvelius@gmail.com

Anotacija. Straipsnyje aprašomi Vilniaus miesto Našlaičių kapinių archeologiniai tyrimai, atlikti 2017–2020 m. Lietuvos pokario partizanų, sušaudytų KGB Tardymo izoliatoriuje 1956–1963 m. laikotarpiu, palaikų ieškota ne vieną dešimtmetį. Tik 2016 m. istorikas D. Indrišionis, remdamasis archyviniais dokumentais, išskėlė rimtą dokumentuotais faktais paremtą hipotezę, kad partizanų palaikai galėjo būti slepiami kartu su mirties bausmė nuteistų kriminalinių nusikaltėlių kūnais tada Vilniaus priemiestyje dar veikusiose Našlaičių kapinėse. Atlikti archeologiniai tyrimai šią versiją patvirtino, kapinėse buvo surasti visų minėtu laikotarpiu Vilniaus KGB Tardymo izoliatoriuje sušaudytų partizanų palaikai. Straipsnyje pateikiama trumpa Našlaičių kapinių istorija, analizuojami tyrime naudoti archyviniai šaltiniai ir metodika, detalai aprašoma archeologinių tyrimų eiga bei rezultatai.

Reikšminiai žodžiai: Našlaičių kapinės, partizanai, palaikai, teismo archeologija, KGB.

Archaeological Research in the Našlaičiai Cemetery (Vilnius City) – Searches for the Remains of Lithuanian Partisans

Abstract. The article describes the archaeological research of the Našlaičiai (Orphans') Cemetery in Vilnius carried out over the period of 2017–2020. The remains of the Lithuanian post-war partisans shot in the KGB Internal Prison between 1956 and 1963 had been searched for more than a decade. Only in 2016 the historian D. Indrišionis suggested a solid hypothesis, based on archival documents and documented facts, that the remains of the partisans could be hidden together with the bodies of the executed criminals in the Našlaičiai Cemetery, then operating in the suburbs of Vilnius. Performed archaeological research confirmed this version, and the remains of all the partisans shot in the Vilnius KGB Internal Prison during the mentioned time period were found in the cemetery. The article presents a brief history of the Našlaičiai Cemetery, analyses the archival sources and methodology used in the research, and provides a detailed description of the course and the results of the archaeological research.

Keywords: Našlaičiai (Orphans') Cemetery, partisans, remains, forensic archaeology, KGB.

Įvadas

Vilniaus Antakalnio kapinių šiaurės rytiniame pakraštyje esančiose Našlaičių kapinėse 2017–2020 m. atlikti archeologiniai tyrimai siekiant aptikti KGB Tardymo izoliatoriuje sušaudytų ir galbūt čia užkastų partizanų palaikus. Paiešką Našlaičių kapinėse inicijavo ir finansavo Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras (toliau LGGRTC), koordinavo šio centro Memorialinio departamento vyresnysis patarėjas, Okupacijų ir laisvės kovų muziejaus direktorius Eugenijus Peikštenis. Tyrime dalyvavo bent kelių mokslo sričių tyrėjai. Prieš pradėdant archeologinius tyrimus archyvinius dokumentus analizavo ir svarias išvalgas bei duomenis pateikė istorikas D. Indrišionis. Antropologinius palaikų tyrimus atliko Vilniaus universiteto asist. dr. Justina Kozakaitė.

Received: 30/11/2021. Accepted: 17/12/2021

Copyright © 2021 Gintautas Vėlius. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Nužudytų partizanų giminaičių DNR mėginius operatyviai surinko LGGRTC vyresnysis istorikas Dalius Žygelis. Identifikuojant pokario pasipriešinimo dalyvių palaikus DNR tyrimus atliko Valstybinės teismo medicinos tarnybos Serologijos ir DNR laboratorijos vyresnioji teismo medicinos ekspertė Jūratė Jankauskienė. Išlikusios kapinių dokumentacijos analizę atliko ir archeologiniams tyrimams vadovavo šių eilučių autorius dr. Gintautas Vėlius.

Istorikės Vidos Girininkienės duomenimis, dabar neveikiančios Našlaičių kapinės Vilniaus mieste, šiaurės rytiniame Antakalnio kapinių pakraštyje pradėjo kurtis XIX a. viduryje. Vilniaus gubernijos valdybos 1850 m. sausio 23 d. nurodymu Antakalnio karo ligoninei buvusiame Sapiegų miške Dūma paskyrė apie 2 ha miesto žemės. Šios kapinės buvo perduotos Trinitorių vienuolynui, o 1864 m. jį uždarius, liko be priežiūros ir buvo apleistos. Galbūt tada joms ir prigijo Našlaičių kapinių pavadinimas. Čia buvo laidojami žuvę katalikų tikėjimo kariai, mirę kalėjimuose, Šv. Jokūbo ligoninėje, miesto elgetos, neturtingi aplinkinių kaimų gyventojai, taip pat buvę Trinitorių bažnyčios parapijiečiai. 1903 m. dokumentuose rašoma, kad šios kapinės buvo pasaulietinės, jose laidojama be jokios tvarkos ir priežiūros, kapai be paminklų, o daugelis ir be kryžių. Jos niekada nebuvo aptvertos (Girininkienė, 2000, p. 20). O 2017–2020 m. tyrinėtoje rytinėje Našlaičių kapinių dalyje (30–35 kapinių kvartalai) pradėta laidoti vėliau, tik penktame XX a. dešimtmetyje (1 pav.). 1946 m. mūrine plytų tvora jos atskirtos nuo kitų Antakalnio kapinių. Ankstyviausia išlikusi data čia esančių antkapių įrašuose – 1949 m. kovo 31 d. Senesnių – XIX a. pabaigos ar XX a. pirmos pusės – palaidojimų neaptikta ir archeologinių tyrimų metu. Taigi seniausia Našlaičių kapinių dalis buvo toliau į vakarus (28–29 kapinių kvartalai) nuo tyrinėtos pokariu užlaidotos teritorijos. Šiuo metu daugelis kapaviečių Našlaičių kapinėse apleistos, jas gaubia mišrus miškas arba tankūs krūmynai (2 pav.). Dalis suaugusių mirusiųjų kapus ženklusius žemės kauburėlių jau neižiūrėti, nedideli buvę vaikų kapeliai sunykę visiškai. Kapinėse išliko apie 40 antkapių su įrašais, taip pat pavienių metalinių kryžių.

Pokariu Lietuvos TSR nuteistųjų mirties bausmė palaikais įvairiais etapais buvo užkasami keliose skirtingose vietose. 1944–1947 m. NKGB–MGB¹ Vilniaus vidaus kalėjime sušaudyti asmenys buvo užkasti masinėse kapavietėse tada uždaroje Tuskulėnų dvaro teritorijoje Vilniaus miesto pakraštyje (Anušauskas, 2013, p. 232–234). 1947 m. gegužės 26 d. Tarybų Sąjungos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas paskelbė įsaką, kuriuo atšaukė mirties bausmės taikymą taikos metu (TSRS Aukščiausiosios, 1947, p. 1). Tačiau 1950 m. sausio 12 d. buvo paskelbtas kitas įsakas, kuriuo nurodyta išimties tvarka vėl leisti taikyti mirties bausmę tėvynės išdavikams, šnipams ir diversantams (TSRS Aukščiausiosios, 1950, p. 1). 1950 m. mirties bausmės vykdymas atnaujintas ir Lietuvos TSR. Politiniai kaliniai, rezistentai, partizanai toliau buvo šaudomi MGB Vilniaus vidaus kalėjime. Iki 1952 m. rugpjūčio sušaudyti 182 asmenys (Indrišionis, 2016, p. 71). Jų užkasimo vieta arba vietos nėra žinomos. Nuo 1952 m. rugpjūčio 13 d. iki 1956 m. rugpjūčio 10 d. mirties nuosprendžiai vykdyti Maskvoje, Butyrkų kalėjime. Iš viso sušaudyta 116 iš Lietuvos etapuotų asmenų (Indrišionis, 2016, p. 71–72). Nuo 1956 m. rugsėjo 7 d. iki 1969 m. birželio 19 d. mirties bausmės nuosprendžiai vėl buvo vykdomi Vilniuje. Per šį laiką sušaudyti 206 asmenys. Istoriko Dariaus Indrišionio duomenimis, tada nuosprendžiai vykdyti dviejose įkalinimo įstaigose. Pagal politinius ir ekonominius straipsnius nuteisti 76 kaliniai turėjo būti sušaudyti KGB Tardymo izoliatoriuje, 130 kriminalinių nusikaltėlių – Vidaus reikalų ministerijos sistemai priklausiusiame 1-ajame (Lukiškių) kalėjime. Kad nuteistieji dėl ekonominių nusikaltimų šaudyti KGB, D. Indrišionio nuomone, liudija tai, kad jų bylas tyrė KGB ir nuosprendžių įvykdymo aktus pasirašė ne Lukiškių kalėjimo pareigūnai. Kriminalinių nusikaltėlių daugumą sudarė nuteistieji už tyčinius nužudymus. Lukiškių kalėjime buvo sušaudyti ir 28 kriminaliniai nusikaltėliai, etapuoti iš Kaliningrado srities, taip pat 8 nusikaltę Sovietinės armijos kariškiai. Už ekonominius nusikaltimus nuteisti ir, matyt, KGB Tardymo izoliatoriuje sušaudyti 5 spekuliuotojai valiuta, 5 grobystojai ir 1 pinigų klastotojas (Indrišionis, 2016, p. 74–75). Daugeliui nuteistųjų pagal politinius straipsnius buvo inkrimi-

¹ Tarybų Sąjungos specialiosios tarnybos: Valstybės saugumo liaudies komisariatas (NKGB), veikęs nuo 1941 m. vasario 3 d. iki 1941 m. liepos 20 d. ir nuo 1943 m. balandžio 14 d. iki 1946 m. kovo 15 d.; Valstybės saugumo ministerija (MGB), veikusi nuo 1946 m. kovo 15 d. iki 1953 m. kovo 15 d.; Valstybės saugumo komitetas (KGB), veikęs nuo 1954 m. kovo 13 d. iki 1992 m. sausio 1 d.

ANTAKALNIO KAPINĖS (SCHEMA)

1 pav. Bendras visų Antakalnio kapinių planas su kvartalų numeracija. *Antakalnio kapinių administracija*
Fig 1. General plan of the entire Antakalnis Cemetery with numbered quarters. *Antakalnis Cemetery administration.*

nuojamas kolaboravimas su naciais karo metu, tačiau dalis nuteistųjų buvo sušaudyti už ginkluotą pasipriešinimą okupacinei Sovietų valdžiai. Atkūrus nepriklausomybę jie buvo reabilituoti.

Kriminalinių nusikaltėlių nuosprendžio įvykdymo aktuose D. Indrišionis aptiko įrašų, liudijančių, kad jų kūnai užkasti kapinėse, tada vadintose Našlaičių („Безродное“). Manyta, kad, ko gero, turimos omenyje Našlaičių kapinės, esančios Antakalnio kapinėse. Tačiau kur 1956–1969 m. laikotarpiu buvo užkasami KGB Tardymo izoliatoriuje sušaudytų asmenų palaikai, nebuvo žinoma. D. Indrišionis atkreipė dėmesį į tai, kad politinių ir kriminalinių kalinių egzekucijų datos dažnai sutapdavo. 1957–1963 m. laikotarpiu pastebėta 13 tokių sutapimų. Remdamasis šiais duomenimis, tyrėjas iškėlė prielaidą, kad politiniai ir kriminaliniai mirtininkai buvo šaudomi skirtingose vietose, bet tą pačią dieną, dėl pragmatinių priežasčių – matyt, taip buvo paprasčiau vienu kartu toje pačioje vietoje užkasti sušaudytųjų kūnus (Indrišionis, 2016, p. 73–75).

Vis dėlto, remiantis nors ir svaria, bet tik teorine prielaida, šimtų nepažymėtų kapų kontekste tikimybė aptikti sušaudytų asmenų palaikus tuo metu buvo minimali. Į Našlaičių kapines tyrėjų dėmesys vėl buvo atkreiptas 2017 m. sausio mėnesį, kai į LGRTC kreipėsi asmuo (jo prašymu duomenys neviešinami) su prašymu aptikti Našlaičių kapinėse palaidoto senelio palaikus. Ši istorija prasidėjo netikėtai ir atsitiktinai. Istorikas D. Indrišionis, anksčiau iškėlęs rimtą prielaidą, jog Našlaičių kapinėse gali būti paslėpti politinių kalinių palaikai, tuo metu dirbo

2 pav. Našlaičių kapinių pietrytinė dalis. *G. Vėlius nuotrauka*

Fig 2. South-eastern part of the Našlaičiai Cemetery. *A photo by G. Vėlius.*

gidu Okupacijų ir laisvės kovų muziejuje, buvusiame KGB kalėjime. Į muziejų mokinius atvedusiai mokytojai netikėtai pasidarė silpna. Tuo metu ekskursiją vedusiam D. Indrišioniui ji papasakojo, jog žinanti, kad šiame pastate buvo sušaudytas jos senelis, o jo kūnas užkastas Našlaičių kapinėse. Pasirodė, kad galbūt Našlaičių kapinėse užkastas asmuo, kurio kapavietės tikslią vietą siekė sužinoti giminaičiai, buvo nuteistas pagal 58-1a straipsnį kaip politinis kalinys ir 1958 m. sušaudytas KGB Tardymo izoliatoriuje. Beje, tą pačią dieną buvo sušaudytas ir nuteistasis Lukiškių kalėjime. Pasirodė, kad minėtos mokytojos senelio kūną užkasė jį asmeniškai gerai pažinojęs kaimynas, tuometis kapinių duobkasys. Jis, būdamas jau ligotas, prieš mirtį, sušaudyto politinio kalinio sūnui papasakojo, kad pačiam teko užkasti jo tėvo palaikus ir parodė kapo vietą. 2017 m. vasario mėn. su minėta mokytoja ir jos tėvu, KGB kalėjime sušaudyto kalinio sūnumi, buvo nuvykta į Našlaičių kapines. Deja, tikslesnę tėvo kapo vietą sūnus jau buvo pamiršęs, nurodė tik maždaug 200 m² dydžio teritoriją pietrytiniame kapinių kampe. Nepaisant to, liudininko suteikta informacija buvo itin svarbi, nes patvirtino istoriko D. Indrišonio iškeltą prielaidą, kad KGB Tardymo izoliatoriuje sušaudytų asmenų palaikai buvo užkasami Našlaičių kapinėse. Gauta informacija buvo labai svarbi bent keliais aspektais: liudininkas nurodė apytikslę kapinių teritoriją, kur galėjo būti užkasami šių asmenų palaikai; tapo aišku, kad sušaudytų asmenų kūnai buvo užkasami ne atskiroje tam skirtoje duobėje ar griovyje, o tiesiog kapuose tarp kitų Našlaičių kapinių kapų; politiniai kaliniai buvo užkasami kartu su kriminaliniais nusikaltėliais. Remiantis šia informacija 2017 m. buvo nuspręsta pradėti Našlaičių kapinių archeologinius tyrimus tikintis aptikti čia galbūt paslėptus KGB Tardymo izoliatoriuje nužudytų partizanų palaikus.

Lietuvoje NKGB-MGB-KGB kalėjime nužudytų asmenų užkasimo vietų ieškota ir anksčiau. 1944–1947 m. NKGB-MGB Vilniaus vidaus kalėjime buvo nužudyti mažiausiai 766 asmenys, tarp jų nemažai partizanų arba jų rėmėjų. Archeologui habil. dr. Vytautui Urbanavičiui, atlikusiam palaikų paiešką, iš asmens, susijusio su KGB struktūromis, pavyko gauti informacijos, kur šie asmenys buvo užkasami. Pokariu tai buvo uždara Tuskulėnų dvaro teritorija Vilniaus miesto pakraštyje. 1994–1996, 2003 ir 2008 m. nurodytoje vietoje buvo atlikti archeologiniai tyrimai. Aptiktos 45 duobės, į kurias buvo suversti 724-ų asmenų palaikai (Urbanavičius, 1995, p. 38–39, 46; 2005, p. 142–147; 2008). Buvo atliktas sušaudytų asmenų bylų tyrimas, analizuoti žinomi mirusiųjų ypatieji požymiai, nustatant tapatybes atliktas kaukolių ir turimų nuotraukų sugretinimas. Iš viso identifikuoti 52-ų asmenų palaikai (Jankauskas, 2012, p. 406–410). Iš esmės šie tyrimai traktuotini kaip teismo archeologijos krypties taikymo Lietuvoje pradžia.

Gavus informacijos apie galimas 1950–1952 m. laikotarpiu nuteistų ir MGB kalėjime nužudytų rezistentų užkasimo vietas, LGGRTC inicijavo ir organizavo archeologinius tyrimus Vilniuje, Naujosiose Rasų kapinėse (2005 m.) ir Žemųjų Panerių parke (2008 m.). Tačiau paaiškėjo, kad masinėse kapavietėse pirmu atveju buvo užkasti veikiausiai nuo ligų mirę miestiečiai (Žukovskis, 2006, p. 138–141), antru – 1941 m. nacių sušaudyti civiliai asmenys (Vėlius, 2009, p. 168–171).

1957–1963 metais KGB Tardymo izoliatoriuje nužudyti partizanai

1957–1963 m. laikotarpiu už ginkluotą pasipriešinimą okupacinei Sovietų valdžiai mirties bausme buvo nuteisti 5 partizanai, atkūrus nepriklausomybę visi jie reabilituoti. Vėliau jiems suteiktas kario savanorio statusas. Tai – Albinas Ivanauskas-Topolis (sušaudytas 1957-09-27), Adolfas Ramanauskas-Vanagas (sušaudytas 1957-11-29), Vytautas Miškinis-Viesulas (sušaudytas 1962-04-23), Juozapas Streikus-Stumbras (sušaudytas 1962-08-17), Pranciškus Prūsaitis-Lapė (sušaudytas 1963-07-13).

3 pav. Albinas Ivanauskas-Topolis 1957 m. *Lietuvos ypatingasis archyvas*

Fig 3. Albinas Ivanauskas-Topolis, 1957. *Lithuanian Special Archives.*

4 pav. Adolfas Ramanauskas-Vanagas 1947 m. *Krašto apsaugos archyvas prie Krašto apsaugos ministerijos*

Fig 4. Adolfas Ramanauskas-Vanagas, 1947. *National Defence Archives under the Ministry of National Defence.*

Pirmasis KGB Tardymo izoliatoriuje sušaudytas Albinas Ivanauskas-Topolis (3 pav.), gimęs 1927 m. Seinų aps. Skovagalių kaime. 1945 m. gegužę įstojo į legendinio Kalniškės mūšio vado J. Neifalto-Lakūno būrį, tačiau jame išbuvo neilgai, nes 1945 m. gegužės 16 d. Lakūno būrys buvo išblaškytas. Vėliau Albinas Ivanauskas-Topolis gyveno legaliai, dirbdamas kolūkyje remdavo apylinkėse veikiančius partizanus – perduodavo ginklų, maisto produktų. 1949 m. lapkričio 16 d., vietos partizanų būrio prašymu, įvykdė partizanų paskelbtą mirties nuosprendį Skovagalių kaimo sribų paramos grupės vadui, „Pergalės“ kolūkio pirmininkui. Turėtu vokišku šautuvu kolūkio valdybos posėdžio metu per langą jis nušovė Skovagalių kaimo sribų paramos grupės vadą, kolūkio pirmininką, tuo pačiu šūviu sužeisdamas ir netoliese buvusį kitą kolūkio aktyvistą. 1957 m. sausio 25 d. Albinas Ivanauskas buvo areštuotas (Albino Ivanausko baudžiamoji byla).

Adolfas Ramanauskas-Vanagas (4 pav.) gimė 1918 m. Jungtinėse Amerikos Valstijose, Niu Britene. 1921 m. su tėvais atvyko į Lietuvą. 1936 m. baigė Lazdijų gimnaziją, įstojo į Klaipėdos pedagoginį institutą ir Kauno karo mokyklą. Karo metais dėstė Alytaus mokytojų seminarijoje. Į partizanus išėjo 1945 m. balandį. Iš pradžių A. Ramanauskas vadovavo partizanų būriui, po kelių mėnesių – batalionui, 1946 m. – rinktinei, o 1948 m. – visai Pietų Lietuvos (Nemuno) partizanų sričiai. Dalyvavo žymiajame 1949 m. vasarį vykusiame Lietuvos partizanų vadų susirinkime Šiaulių aps. Minaičių kaime. Buvo paskirtas antru pagal svarbą vadu Lietuvos partizanų hierarchijoje – LLKS Tarybos Prezidiumo pirmininko pavaduotoju ir LLKS Gynybos pajėgų vadu. A. Ramanauskui dar esant gyvam buvo suteiktas partizanų pulkininko laipsnis. 1952 m. pabaigoje nustojo veikti kaip partizanas, pradėjo slapstyti. Besislapstydamas rašė prisiminimus – „Daugel krito sūnų“. 1956 m. spalio 12 d. kartu su žmona buvo suimtas Kaune (Anušauskas, 2018, p. 12–35).

Vytautas Miškinis-Viesulas (5 pav.) gimė 1928 m. Zarasų aps. Trinkuškių kaime. Prie partizanų prisidėjo 1948 m. dar tebesimokydamas gimnazijoje. Iš pradžių veikė kaip ryšininkas ir pagalbininkas, tačiau iš pieninės sargo atėmė karišką šautuvą, vėliau nušovė Degučių valsčiaus vykdomojo komiteto instruktorių. Po šios specialiosios operacijos Vytautui Miškiniui jau teko pasitraukti į mišką. 1948 m. rugpjūtį įstojo į „Lokio“ būrį. 1950 m. tapo partizanų rajono štabo viršininku. Veikė Utenos ir Zarasų apskrityse. Viena stambiausių specialiųjų operacijų, kurias įvykdė Miškinis su savo vyrais, – 1949 m. liepos 13 d. Utenos aps. iš pasalų apšaudyta lengvoji mašina, kuria važiavo vietiniai kolaborantai – Utenos rajono prokuroro padėjėjas, Tauragnų valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininkas ir dar du aktyvistai. Apšaudymo metu visi keturi žuvo. V. Miškinis specialiosiose operacijose dalyvaudavo aktyviai, paskutinį kartą 1951 m. rugpjūčio mėn. 1957 m. rugsėjį legalizavosi. Legalizavęsis išvažiavo į Krasnojarsko kraštą pas išstremtus tėvus. 1960 m. grįžo į Lietuvą, apsigyveno Molėtuose, dirbo mūrininku. 1961 m. spalio 6 d. buvo areštuotas (Vytauto Miškinio baudžiamoji byla).

Juozapas Streikus-Stumbras (6 pav.) gimė 1923 m. Zarasų aps. Mančiuliškio kaime. Buvo aktyvus Birželio sukilimo dalyvis. Nuo 1942 m. pradžios tarnavo policijoje ir savisaugos daliniuose (10-ajame savisaugos batalione) Turmante, Zarasuose ir Ukmergėje. 1943 m. kartu su kitais per apgaulę išvežtas tarnauti vermachte, dalyvavo mūšiuose prieš sovietus (kautynėse prie Ilmenio ežero, Novgorodo srityje, Rusijoje), už narsą (esant stipriam artilerijos apšaudymui, iš mūšio lauko išnešė vokiečių karėivį) buvo apdovanotas medaliu. 1944 m. susirgo, gulėjo Kaune, karo ligoninėje, iki tol, kol priartėjo Raudonoji armija. Lietuvą antrąsyk okupavus sovietams, įstojo į partizanų gretas. 1947 m. Streikus buvo paskirtas Lokio rinkinei priklausančio Vyčio būrio vado pavaduotoju, o 1948 m. – vadu. 1949 m. – Lokio rinktinės Džiugo rajono vadu. Veikė Rokiškio ir Zarasų apylinkėse. Dalyvavo daugkartiniuose ginkluotuose susirėmimuose su sribais ir NKVD daliniais Lietuvos ir Latvijos teritorijose. 1958 m. Juozapas Streikus kartu su jaunesniu broliu Izidoriumi (gim. 1927 m.) legalizavosi, patikėję tuometinio LSSR KGB vadovo Kazimiero Liaudies pažadais, kad nebus represuoti. 1959 m. įgijo elektromonterio specialybę, gyveno Pabradėje. Ten 1961 m. spalio 6 d. buvo suimtas, nutarus atnaujinti baudžiamąją bylą (Juozapo Streikaus baudžiamoji byla).

Paskutinis KGB Tardymo izoliatoriuje sušaudytas (1963 m. liepos 13 d.) partizanas buvo Pranciškus Prūsaitis-Lapė (7 pav.). Gimė 1928 m. Kėdainių aps. Grinkiškio miestelyje. 1948 m. įstojo į Juozo Paliūno vadovaujamą „Prisikėlimo“ būrį. Po mėnesio buvo perkeltas į „Jaunučio“ būrį, 1950 m. tapo jo vadu. Juo buvo iki būrio likvidacijos 1952 m. Kovą partizanų gretose Pranciškus Prūsaitis-Lapė pradėjo turėdamas jaunesniojo grandinio laipsnį, o baigė būdamas puskarininkiu ir „Prisikėlimo“ apygardos aprūpinimo skyriaus viršininku. Buvo partizanų karo lauko teismo narys, Kęstučio slapyvardžiu pasirašinėdavo mirties bausmės įvykdymo aktus. 1952 m. partizanų būrys, veikęs Kėdainių ir Radviliškio apylinkė-

5 pav. Vytautas Miškinis-Viesulas. Lietuvos ypatingasis archyvas

Fig 5. Vytautas Miškinis-Viesulas. Lithuanian Special Archives.

6 pav. Juozapas Streikus-Stumbras. LGGRTC

Fig 6. Juozapas Streikus-Stumbras. GRRCL.

7 pav. Pranciškus Prūsaitis-Lapė.
Lietuvos ypatingasis archyvas

Fig 7. Pranciškus Prūsaitis-Lapė.
Lithuanian Special Archives.

8 pav. Antanas Kraujelis-Siaubūnas 1953 m. *J. Jankausko asmeninė kolekcija*

Fig 8. Antanas Kraujelis-Siaubūnas, 1953. *J. Jankauskas personal collection.*

se, buvo likviduotas ir Prūsaitis pradėjo slapstyti vienas pas įvairius gyventojus. Suimtas 1962 m. rugsėjo 25 d. Kėdainių rajono Gudžiūnų kaime (Pranciškaus Prūsaičio baudžiamoji byla).

Jau pirmųjų metų archeologinių tyrimų Našlaičių kapinėse rezultatai leido kelti prielaidą, kad čia galėjo būti slepiamos ne tik mirties bausme nuteistų kalinių egzekucijų aukos, bet ir tuo metu dar vis su ginklu rankose kovojusių ir žuvusių partizanų palaikai. Taigi kryptingai ieškota 1965 m. kovo 17 d. žuvusio partizano Antano Kraujelio-Siaubūno (8 pav.) palaikų. Antanas Kraujelis-Siaubūnas gimė 1928 m. spalio 25 d. Kaniūkų kaime, Aluntos valsčiuje, Utenos apskrityje. 1946–1947 m. veikė kaip partizanų ryšininkas. Nuo 1948 m. rudens buvo Vytauto apygardai priklausiusio Mykolo Urbono-Liepos būrio partizanas. 1949–1950 m., kaip Rytų Aukštaitijos atstovas, vyko į pasitarimus pas dzūkų partizanus dėl ryšių užmezgimo. 1950 m. A. Kraujelis perėjo į Žėručio rajono Henriko Ruškulio-Liūto būrį, veikusį Utenos, Molėtų ir Anykščių rajonų sandūroje. 1954 m. A. Kraujelis-Siaubūnas liko vienas. Slapstėsi Papiškių kaime, Utenos rajone, svainio Antano Pinkevičiaus gyvenamajame name, po krosnimi įrengtoje slėptuvėje. 1965 m. kovo 17 d. per kariuomenės operaciją, vadovaujamą KGB majoro Nachmano Dušanskio, Antano Pinkevičiaus name A. Kraujelis nusišovė. Kūnas buvo išvežtas į Utenos morgą, ten surašytas apžiūros aktas. Atpažinimo aktą pasirašė KGB jaunesnysis leitenantas Marijonas Mišukonis (Šyvokienė, 2018, p. 200–209).

Archyvinių šaltinių duomenys

Prieš pradėdant archeologinius tyrimus, LGGRTC užsakymu istorikas D. Indrišionis surinko ir susistemino 1956–1969 m. laikotarpiu Vilniaus įkalinimo įstaigose sušaudytų asmenų duomenis. Nuteistųjų sąrašas su jų gimimo bei egzekucijų datomis, taikytais baudžiamaisiais straipsniais buvo papildytas tokiais svarbiais tyrimui dėmenimis kaip sušaudytų asmenų ūgis ir ypatingi požymiai, jei tokių buvo. Paaiškėjo, kad iš viso nuo 1956 m. rugsėjo 7 d. iki 1969 m. birželio 19 d. 206 nuteistiesiems Lukiškėse bei KGB Tardymo izoliatoriuje egzekucijos vykdytos 105 kartus, tai yra 105 dienas. Daugeliu atvejų (58) nuteistieji buvo sušaudyti po vieną, 20 kartų tą pačią dieną nuteistieji sušaudyti

po 2, 16 atvejų nuteistieji sušaudyti po 3, 3 kartus po 4, 5 kartus po 5, po vieną atvejį pasitaikė, kad mirties bausmė tą pačią dieną įvykdyta 6, 8 ir 9 nuteistiesiems. KGB Tardymo izoliatoriuje egzekucijos vykdytos 34 kartus (jei čia buvo šaudomi ir visi nuteisti už ekonominius nusikaltimus). Dažniausiai mirtininkai šaudyti po vieną (18 atvejų), 5 kartus buvo sušaudyta po 2 ir po 3 nuteistuosius, 3 kartus po 4, po 5, 8 ir 9 mirtininkai sušaudyti po vieną kartą. 13 kartų šaudymų KGB Tardymo izoliatoriuje datos sutapo su egzekucijų Lukiškėse datomis. Tą pačią dieną, kaip ir kriminaliniai nusikaltėliai Lukiškėse, KGB Tardymo izoliatoriuje sušaudyti ir trys partizanai. Adolfo Ramanausko-Vanago ir Pranciškaus Prūsaičio-Lapės nužudymo dienomis Lukiškių kalėjime sušaudyta po du kriminalinius nusikaltėlius. Albino Ivanausko-Topolio žūties dieną egzekucija įvykdyta vienam kriminaliniam nusikaltėliui. Partizanas Juozapas Streikus buvo sušaudytas kartu su kitu politiniu kaliniu – Kaziu Riauba, buvusiu partizanu, tačiau vėliau perėjusiu į agentų smogikų gretas. Vytauto Miškinio-Viesulo egzekucijos dieną daugiau nuteistų asmenų sušaudyta nebuvo. Ši informacija buvo atraminė archeologinių tyrimų metu nustatant galimas sušaudytųjų užkasimo vietas, taip pat atliekant pirminę aptiktų palaikų identifikaciją. Visų pirma nustatytos 105 šaudymų dienos reišė, kad tuo metu legaliai veikusiose Našlaičių kapinėse turėjo atsirasti mažiausiai 105 naujos kapavietės, neturinčios jokių įrašų kapinių knygose. Taip pat archeologinių tyrimų metu, dar perkasoje atliekant pirminę aptiktų palaikų, turinčių šautinius sužalojimus, identifikaciją, buvo be galo svarbi sušaudytųjų amžiaus ir ūgio koreliacija. Adolfo Ramanausko-Vanago egzekucijos dieną buvo sušaudyti 2 kriminaliniai nusikaltėliai. Partizanų vadui mirties metu buvo 39, kriminaliniams nusikaltėliams po 20 ir 62 metus. Taigi vienoje duobėje galima buvo tikėtis aptikti trijų labai skirtingų amžiaus grupių mirusiųjų palaikus. Iš viso aptariamuju laikotarpiu buvo 16 atvejų, kai per vieną dieną sušaudomi 3 nuteistieji. Tačiau pasitaikė tik 2 kartai, kai tie 3 nuteistieji buvo atitinkamų labai skirtingų amžiaus grupių. Taigi, archeologinių tyrimų metu vienoje duobėje aptikus 2 ar daugiau sušaudytų asmenų palaikus, individų amžiaus ir ūgio koreliacija padėdavo numanyti, kokių būtent asmenų palaikai aptikti arba iš karto šią tikimybę atmesti. Asmenų amžiaus ir ūgio atitikimo atveju buvo nedelsiant atliekami tolesni identifikavimo darbai – lyginami kaulinės medžiagos ir galimų giminaičių DNR mėginiai arba, jų neturint, taikoma fotosugretinimo metodika. Taigi, neturint kruopščiai surinktos archyvinės medžiagos pagrindu sudarytos duomenų bazės, archeologiniai tyrimai būtų vargiai įmanomi.

Partizanų palaikų paieškoje itin svarbi buvo kapinių administracijoje saugomose Našlaičių kapinių knygose užfiksuota informacija. Jose buvo registruojami laidoti mirusieji – rusų kalba įrašoma mirties ir palaidojimo data, mirusiojo pavardė, vardas, kartais tėvavardis, amžius, įstaiga arba namų adresas, iš kur atvežti palaikai, mirties priežastis, mirties liudijimo numeris. Paskutinė knygų skiltis naudota įvairioms pastaboms (9 pav.). Žinoma, jokios informacijos apie sušaudytų asmenų palaikų užkasimą kapinių knygose nėra. Tiriamauju laikotarpiu pildytos dvi kapinių knygos. Pirmosios knygos pirmoje dalyje registruoti mirusieji, atvežti į Antakalnio Karių kapines, antroje dalyje – Našlaičių kapines. Pastaroji knygos dalis pildyta nuo 1951 m. sausio 1 d. iki 1966 m. sausio 12 d. Antroje kapinių knygoje surašyti mirusieji, laidoti tik Našlaičių kapinėse nuo 1960 m. sausio 13 d. iki 1977 m. rugpjūčio 4 d. Ta pati knyga buvo pildoma iki 1983 m. lapkričio 26 d., tačiau mirusieji jau laidoti Rokantiškių kapinėse. Įdomu, kad toms pačioms kapinėms net šešerius metus (1960 m. sausis–1966 m. sausis) pildytos dvi knygos, o jose pateiktas palaidotųjų skaičius nesutapdavo. Pavyzdžiui, 1960 m. Našlaičių kapinėse, pirmos knygos duomenimis, buvo palaidoti 25 suaugę mirusieji, o antroje knygoje jų įrašyta tik 12, 1961 m. Našlaičių kapinėse, pirmos knygos duomenimis, buvo palaidota 18 suaugusių mirusiųjų, o antroje knygoje jų įrašyta tik 11. 1962 m., pirmosios knygos duomenimis, palaidota 16 suaugusiųjų, o į antrąją knygą įrašyti tik 3. 1963 m. atitinkamai suaugusių palaidota arba 13, arba tik 5. Mažai tikėtina, kad dvi knygos pildytos lygia greta, nes skiriasi jas pildžiusių asmenų rašysena. Pirmąją knygą iki 1963 m. kovo pildžiusio asmens raštas pakrypęs į kairę, antroje knygoje tokia rašysena atliktų įrašų nėra. Pirmojoje knygoje 1959 m. kovo–rugsėjo mėn., 1961 m. liepos 8–14 d. ir 1963 m. rugpjūčio 24–29 d. informacija pateikiama ir lietuviškai. Antroje knygoje visi įrašai rusų kalba, sprendžiant iš rašysenos, visa knyga pildyta vieno asmens, taip pat joje atsiranda daugiau papildomos informacijos. Taigi yra didelė tikimybė, kad į Našlaičių kapines pradėjus vežti sušaudytus asmenis, pirmoje kapinių knygoje buvo įrašomi fiktyvūs įrašai apie neva legaliai iš ligoninių atvežtus mirusiuosius. Dėl

Месис. Октябрь 1957г.				1957г.					
№№ по порядку	Дата смерти	Дата погребения	№ могилы и участка	ФАМИЛИЯ, ИМЯ И ОТЧЕСТВО	Год рождения	Полный адрес перед смертью	Прочие смерти	Секретарство о смерти (№, кем и когда выдан)	Примечание
10	11/10	16/10		Мороз М.И.	Мороз	Кеминская зона	Морозовы	3617	
				Н о я б р					
1	22/10	2/11		Морозова И. А.		Кеминская зона	Морозовы	3763	
2	22/10	2/11		Наврушанас И. А.	Тепе мис.	Судейная зона	Вронштейны	1284	
3	16/10	2/11		Низкестина драм. Т.		Судейная зона	Григорьевы	1283	
4	2/11	2/11		Винч	Кобаря	Судейная зона	Пурман мис.	1285	
5	22/10	12/11		Крыло С. У.	Сяня	Соб. больницы	Крайя мис.	1248	
6	2/11	12/11		Федорова М. И.	Нарул м.	Кеминская зона	Морозовы	3852	
7	5/11	11/11		Вардинов В.	65-м.	Судейная зона	Гендрасовы	1225	
8	22/10	28/10		Мубаракас М. И.	68м.	Соб. больницы	Табасовы	1281	Там в другой
				Д е к а б р					
1	24/11	7/12		Симоненков Д. И.	-	Соб. больницы	Морозовы	4169	
2	9/11	12/11		Седару М. А.	-	Соб. больницы	Морозовы	1732	
3	9/11	12/11		Лямбо Т. С.	-	Кемин. зона	Морозовы	1680	
4	9/11	12/11		Мачис И. Г.	-	Кемин. зона	Морозовы	4067	
5	9/11	10/12		Балнет-авурс А. А.	Тяб	Кемин. зона	Анчумас	1418	
6	2/11	13/11		Кондратас И. В.	БЗ	Омская госпиталь	Пан	202589	
7	16/11	24/11		Полушанов В. И.	Сяня	Кемин. зона	Зингеры драм	1477	
8	18/11	20/11		Алике Р. Т.	Сяня	Кемин. зона	Stemples gith	1484	
9	23/11	2/12		Бивсалис Т. А.	Беманс	Демская зона	Василис	1503	

9 pav. Pirmoji kapinių knyga, 1957 m. lapkričio–gruodžio mėn. įrašai. Antakalnio kapinių administracija
 Fig 9. First cemetery book, entries from November–December of 1957. Antakalnis Cemetery administration.

to realus kapinėse atsirandančių kapaviečių skaičius sutapdavo su įrašų kapinių knygoje skaičiumi ir sparčiai kapinėse gausėjantis kapaviečių skaičius neturėjo kelti jokių įtarimų. Pavyzdžiui, 1962 m. pirmoje kapinių knygoje buvo įrašyta 13 suaugusių mirusiųjų daugiau nei antroje. Egzekucijos tais metais vykdytos būtent 13 kartų, taigi vargiai tikėtina, kad tai yra tik atsitiktinis sutapimas. Visa tai rodo, kad lygia greta su pirmąja kapinių knyga kažkas turėjo pildyti ir kitą slaptą mirusiųjų sąrašą, kurio pagrindu buvo užpildyta antrosios knygos pradžia, apimanti 1960–1965 m. laikotarpį. Tai liudija ir faktas, kad antroje knygoje atsiranda tokia detali informacija kaip kapų eilė ir kapo vieta šioje eilėje, o pirmoje kapinių knygoje to nebuvo. Taigi šie duomenys kažkur turėjo būti užrašomi ir kaupiami.

Vargu ar įmanoma tiksliai pasakyti, kiek pokariu Našlaičių kapinėse palaidota mirusiųjų. Pirmoje kapinių knygoje ties pirmu kapu yra įrašas „N:89“ (1951 m. sausio 2 d.). Tai leidžia numanyti, kad iki tol po karo naudojtoje Našlaičių kapinių dalyje buvo palaidoti 88 asmenys. 1971–1959 m. laikotarpiu knygoje užregistruoti 1 264 palaidojimai. Tačiau antroje knygoje kapų numeracija kažkodėl pradedama numeriu 259, nors iki tol jau buvo palaidota gerokai daugiau kaip 1 000 mirusiųjų. Iš viso antroje knygoje yra 860 įrašų apie atvežtus ir palaidotus mirusiuosius. Taigi, bent jau sprendžiant iš įrašų kapinių knygoje ir darant prielaidą, kad iki pildant knygas jau buvo palaidoti 88 mirusieji, pokariu čia turėjo būti palaidota 2 212 asmenų. Vis dėlto sumaištį kelia antrosios knygos pirmo puslapio kampe pieštuku įrašyta pastaba, kad iki 1965 m. gegužės 30 d., su galimomis nedidelėmis paklaidomis, kapinėse palaidoti 2 667 žmonės. Galbūt čia turimos omenyje visos Antakalnio kapinės, tai yra ir Našlaičių, ir Karių. Pastarosiose, sprendžiant iš įrašų pirmoje kapinių knygoje, iki 1965 m. gegužės 30 d. palaidoti 666 mirusieji. Susumavus su palaidotais Našlaičių kapinėse, bendras skaičius išeina bent porą šimtų

didesnis nei minėtame įrašė, – iš viso 2 878. Matyt, apibrėžiant tikslesnį palaidotųjų Našlaičių kapinėse skaičių, tikslingiausia būtų apsibrėžti kapinių knygose esančių įrašų skaičiumi. Prie jo pridėjus mažiausiai 105 kapavietes, kuriose slėpti sušaudytųjų palaikai, iš viso Našlaičių kapinėse turėtų būti apie 2 317 kapų. Taigi 105 sušaudytų asmenų užkasimo vietos teoriškai turėtų sudaryti tik 4,5 % visų kapaviečių. Tiesa, paieškų lauką susiaurina ta aplinkybė, kad didelę dalį palaidojimų sudarė nedideli negyvagimių arba vaikų kapeliai, be to, kūdikiai buvo laidojami ir ankstesniuose suaugusiųjų kapuose.

Laikui bėgant knygose pateikiamos informacijos kiekis ir pobūdis kiek kito. Pirmojoje knygoje apskritai nenurodoma nei kapų eilė, nei kapo numeris joje. Iš viso pirmojoje knygoje yra 1 737 įrašai apie kapinėse palaidotus asmenis. Iš bendro konteksto iškrinta tik 1958 m. birželio 9–11 d. įrašas, kad dėl kultūros namų statybos perlaidotos 13 nežinomų asmenų palaikų liekanos iš Evangelikų kapinių Kalinausko gatvėje 19. Skiltyje, skirtoje mirusiųjų vardams, neretai pasitaiko įrašas „Неизвестный“ (Nežinomas). Matyt, daugeliu atvejų tai yra nepažintų lavonų palaikai, paprastai jie buvo atvežami iš Teismo medicinos ekspertizės biuro. Daugelis palaikų būdavo atvežami iš įvairių miesto ligoninių, retais atvejais tiesiai iš namų, o kapinių knygoje tiesiog nurodomas adresas. Atkreiptinas dėmesys į itin didelį skaičių mirusiųjų, atgabentų iš psichiatrinės ligoninės, kurių mirties priežastys nurodytos tokios įtartinos kaip šizofrenija, sklerozė arba kraujo išsiliejimas į smegenis. Vien 1951 m. iš šios ligoninės atvežta 18 mirusių pacientų, iš jų tik 6 buvo perkoję 60 metų slenkstį, kiti gerokai jaunesni arba jų amžius apskritai nenurodytas. Paskutinėje šios knygos skiltyje, skirtoje pastaboms, informacijos nedaug. Dažniausiai pasitaiko įrašas „в институт“ (į institutą), vienu atveju „Мед. Институт“ (Med. Institutui). Nuo 1955 m. rugsėjo atsiranda įrašai „Гос. Университет“ (Valst. Universitetas). Matyt, šiais atvejais palaikai naudoti mokslo tikslams. Yra keli įrašai apie palaikų perlaidojimą į kitas Vilniaus kapines arba įrašai „nelaidojo“, „atsiėmė“. Įdomu, kad ties 1955 m. lapkričio mėn. pastabų skiltyje 3 kartus įrašyta minėto kapinių sargo – Choroševskio pavardė. 1961 m. vasarą pastabų skiltyje įrašomos pasikartojančios pavardės Slomskis, Savičenko, Titikas, Zinin. Panašu, kad tai yra tuo metu dirbusių duobkasių pavardės. 1963 m. rugpjūčio 24 d. pastabų skiltyje buvo padarytas įrašas „без гроба“ (be karsto), o tai gali reikšti, kad paprastai mirusieji, atvežti į Našlaičių kapines, buvo laidojami karstuose.

Antroji kapinių knyga yra kur kas informatyvesnė. Svarbu, kad čia jau nuo pirmojo įrašo nurodoma kapo eilė, o nuo 1960 m. rugpjūčio 5 d. pastabų skiltyje įrašoma ir kapo vieta eilėje (10 pav.). Tiesa, įrašai neretai sunkiai įskaitomi, naudoti įvairiausi trumpiniai, todėl juos teko ilgokai šifruoti, suprasti, ką jie reiškia, ir susieti juos su turimais kapinių planais bei realia šiandienine išlikusių kapų situacija. Įrašai, nurodantys kapo vietą, knygoje susieti tik su tuo metu kapinėse kažkur buvusiais, tačiau šiandien nebeegzistuojančiais takeliais, tiesiog nurodant kelintas tai kapas į kairę arba į dešinę. Pavyzdžiui, parašoma, kad kapas yra tam tikroje kapinių eilėje „12 м. в лево од дор.“ (12 k. į kairę nuo kel.), tačiau lieka neaišku, kaip skaičiuotos kapinių eilės, koks būtent keliukas turimas omenyje ir į kurią pasaulio pusę atsikus nurodyta kairė kryptis. Vėliau nurodant kapo vietą atsiranda daugiau trumpinių: nuo 1961 m. gegužės 27 d. „м. Дорожка“ (m. keliukas); nuo 1962 m. sausio 6 d. „главная дор.“ (pagrindinis kel.); nuo 1962 m. kovo 20 d. „Лес. Дор“ (Miš. Kel.). Atlikus įrašų analizę ir įvertinus, kaip jie koreliuoja su kapinių planais, dabartine situacija ir ypač išlikusiais antkapiais, kuriuose įrašyti mirusiųjų vardai ir pavardės, paaiškėjo, kur būtent šie keliukai buvo, nuo kurios pusės kapinėse skaičiuotos kapų eilės, kuria kryptimi stovint, įrašų autoriaus supratimu, buvo kairė ar dešinė pusė. Taigi tapo aiškios kapinių plėtros kryptys, atsirado galimybė kapinių knygose esančią informaciją „perkelti“ į realią, šiandieninę kapinių erdvę. Žinoma, registruojant kapus informacija, susijusi su sušaudytų asmenų palaikų slėpimu, nebuvo įrašoma. Tačiau tikėtasi, kad „legalių“ kapų lokalizacija kapinių erdvėje padės išaiškinti realiai šiandien egzistuojančius, tačiau jokių įrašų knygose neturinčius kapus. Tiesa, ši darbą apsunkino tai, kad įrašai kapinių knygoje buvo rašomi ganėtinai atmestinais. Kartais parašoma kelintas kapas, bet lieka nežinoma, į kurią pusę, kartais neaišku, nuo kurio keliuko ir panašiai. Be to, dalis kapaviečių, tiksliau, jas ženklinančių žemės kauburėlių, apskritai iki šiandienos neišliko. Todėl, kaip parodė vėlesni archeologiniai tyrimai, dėliojant „legalius“ kapus ant kapinių situacijos plano nebuvo išvengta ir klaidų.

Месяц <i>Март</i> 1965 г.					65 м.				
№ по порядку	Дата смерти	Дата погребения	№ погребения	Фамилия, имя и отчество	Тип погребения	Последний адрес перед смертью	Причина смерти	Свидетельство о смерти (№, кем и когда выдано)	Примечание
19/3	6/III	05	630/30	Жукаускайтис	—	4 Гор. бца.	—	—	Зем. от. лес. гроб.
20/4	12/III	—	631-30	Бодженкова Ш.	Общит	1 соб. кол. бца.	—	№32867	Зем. от. лес. гроб.
21/5	13/III	—	632-31	Мозага А.И.	Лес.	1 соб. кол. бца.	—	№-355	Зем. от. лес. гроб.
22/6	13/III	—	633-31	Граховский У.А.	бдгроб..	1 соб. кол. бца.	—	№-356	Зем. от. лес. гроб.
23/7	16/III	—	634-30	Шварца М.И.	М.р.р.	—	—	—	Зем. от. лес. гроб.
24/8	16/III	—	635-30	Тодуцис Леонард Т.	М.р.	4 Гор. бца (С.М. Эксп.)	—	№359	Зем. от. лес. гроб.
25/9	20/III	—	636-30	Пукис А.С.	бдг.	Тех. бца (М.Р.)	—	№265581	Зем. от. лес. гроб.
26/10	30/III	—	637-30	Потомкин Г.С.	М.р.р.	Кемин. бца.	—	№ 681	10 бдг. М.р.р.
27/11	30/III	—	638-30	Ланкутис З.И.	—	—	—	№199	Зем. от. лес. гроб.
<i>Апрель</i> 1965 г.									
28/1	2/IV	—	639-01	Макушевиче Л.	Лес.	4 Гор. бца (С.М. Эксп.)	—	№444	Зем. от. лес. гроб.
29/2	2/IV	—	640-01	Кеушановиче С.	—	1 соб. кол. бца (М.Р.)	—	—	Зем. от. лес. гроб.
30/3	12/IV	—	641-01	Шлюкманис М. В.	М.р.р.	1 соб. кол. бца.	—	№341	—
31/4	16/IV	—	642-01	Зруктейнис В. А.	Зем.	Кемин. бца (М.Р.)	—	№265581	Зем. от. лес. гроб.
32/5	20/IV	—	643-30	Тамблене Аня И.	бдгроб.	Тех. бца.	—	№265583	—
33/6	21/IV	—	644-27	Кеушановиче Л.	М.	4 Гор. бца (С.М. Эксп.)	—	№283	—
<i>Май</i> 1965 г.									
34/1	10/V	—	645-26	Шлюкманис М. В.	М.р.р.	1 соб. кол. бца.	—	№ 338	Зем. от. лес. гроб.
35/2	12/V	—	646-30	Тарунович	бдг.	4 Гор. бца.	—	№ 612	Зем. от. лес. гроб.
36/3	12/V	—	647-28	Шлюкманис Гетис	—	4 Гор. бца.	—	№-519	Зем. от. лес. гроб.
37/4	12/V	—	648-28	—	—	—	—	№ 611	Зем. от. лес. гроб.

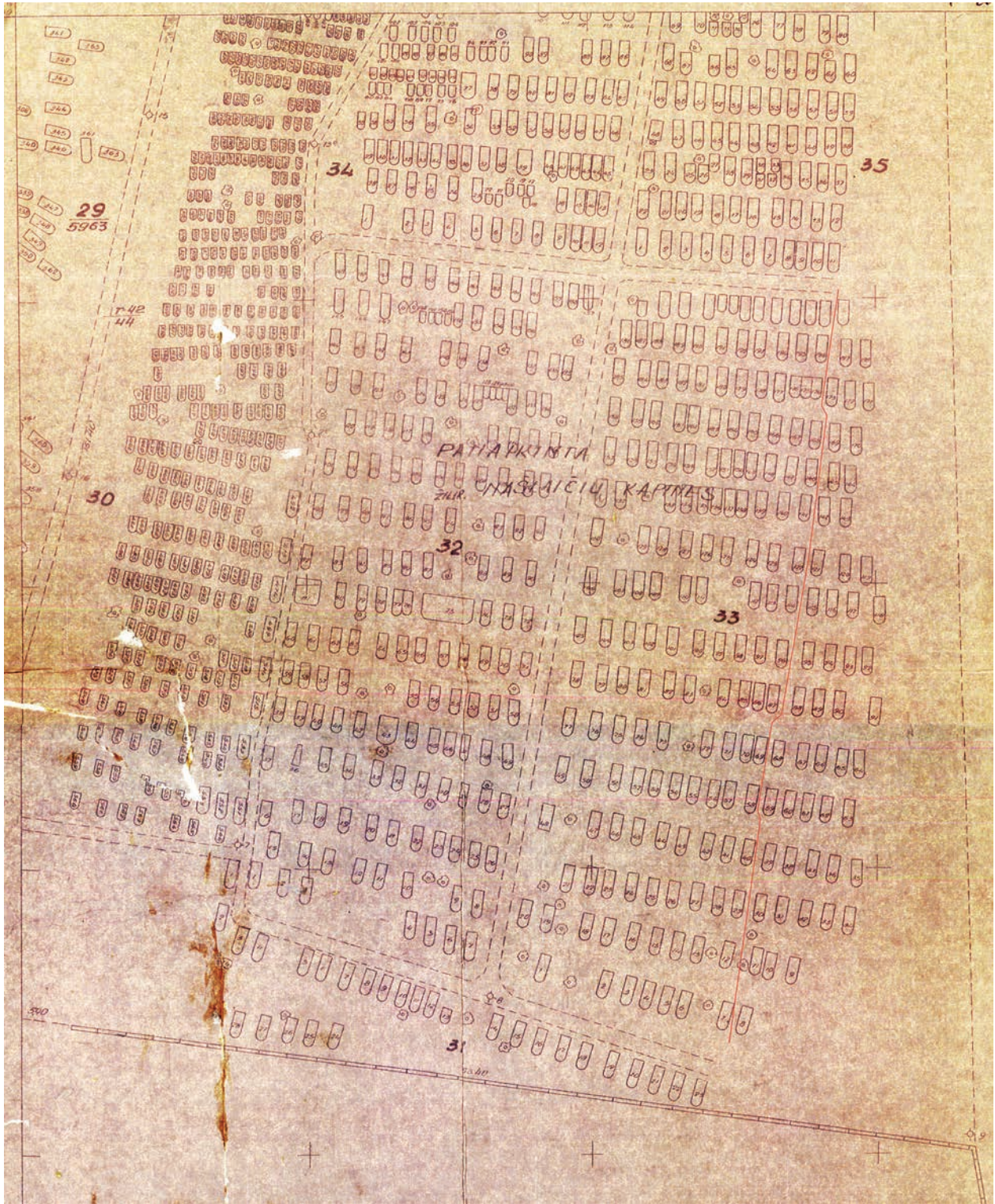
10 pav. Antroji kapinių knyga, 1965 m. kovo–gegužės mėn. įrašai. Antakalnio kapinių administracija
 Fig 10. Second cemetery book, entries from March–May of 1965. Antakalnis Cemetery administration.

Antrojoje kapinių knygoje randame nemažai duomenų apie tų laikų Vilniuje, matyt, statybų metu vykdytų kasimo darbų suardytus palaidojimus. Pavyzdžiai: „Останки 8 человек (лес Понары)“ (8 žmonių palaikai (Panerių mišk.)) (1961-03-25); „Останки выкопанных покойников – 2 гроба. Около костёла Всех Святых.“ (Palaikai iškastų mirusiųjų – 2 karstai. Prie Visų Šventųjų bažnyčios) (1961-11-27); „Останки 9 человек с ул. Альгирдо N. 41.“ (Palaikai 9 žmonių iš Algirdo g. Nr. 41) (1961-09-20); „Останки неизвестного человека обнаружены при зем. работах ул. Альгирдо.“ (Palaikai nežinomo žmogaus, aptikti vykdamas žemės darbus Algirdo g.) (1962-10-26); „Останки з лесу Понаров, 12 человек.“ (12 žmonių palaikai iš Panerių miško) (1962-12-17); „33 останка, перезахоронение с Евангелического кладб.“ (33 palaikai, perlaidoti iš Evangelikų kapinių) (1963-11-01); „Останки от костёла св. Анны.“ (Palaikai iš šv. Onos bažnyčios) (1964-06-?); „Останки из кост. Миссионеров“ (Palaikai iš Misionierių bažnyčios) (1964-08-12, 14, 24, 25). Įdomus įrašas atsiranda 1968 m. balandžio 23 d. – „Остатки вещественных доказательств С. М. Эксп.“ (Daiktinių įrodymų liekanos T. M. Eksp), atvežta iš „4 Гор. Бца.“ (4 Mst. Lig.). Matyt, čia turimos omenyje Teismo medicinos ekspertizės biuro tyrimų autopsinės liekanos, atvežtos iš ketvirtosios miesto ligoninės. Toks pats įrašas yra įrašytas ir tų pačių metų rugpjūčio 6 d. Lapkričio 18 d. atsiranda įrašas „Вещественные доказательства“ (daiktiniai įrodymai), o skiltyje, skirtoje pažymėti iš kur atvežta, tiesiog įrašyta „Заявка N 907936“ (Pažyma Nr. 907936). Vėliau panašūs įrašai kartojasi, tarkim, 1969 m. kovo 4 d. iš Teismo medicinos ekspertizės biuro buvo atvežta „2 ящика вещественных доказательств“ (2 daiktinių įrodymų dėžės), 1969 m. spalio 20 d. tiesiog „Вещественные доказательства“ С. М. Экспертизы“ (Daiktiniai įrodymai T. M. Ekspertizės). 1970 m. vasario

12 buvo palaidoti „Вещественные доказательства“ (Daiktiniai įrodymai), atvežti iš „Респ. Сан. Епид. Ст.“ (Resp. San. Epidem. St). Matyt, turimos omenyje iš respublikinės sanitarinės epideminės stoties atvežtos autop-sinės liekanos. 1970 m. birželio 10 d. „Вещественные доказательства“ (Daiktiniai įrodymai) buvo atvežti iš Teismo medicinos ekspertizės biuro. 1971 m. sausio 19 d. iš tos pačios įstaigos atkeliavęs krovinyš jau įvardija-mas kitaip – „2 ящика – доказательные вещества“ (2 dėžės – įrodymų medžiagos). Dėžė daiktinių įrodymų iš Teismo medicinos ekspertizė biuro užkasta ir 1971 m. rugsėjo 15 d., po 2 dėžes 1972 m. vasario 10, gegužės 22 ir rugpjūčio 28 d. 1973 m. „Вещественные доказательства“ (daiktiniai įrodymai) užkasti spalio 10 d.

Daug vertingos informacijos lokalizuojant sušaudytų asmenų užkasimo vietas suteikė 1962 ir 1983 m. atliktų Našlaičių kapinių inventorizacijų metu sudaryti planai ir tuo metu jose buvusių kapų aprašai. 1962 m. kapinių pla-nas (11 pav.) sudarytas preciziškai, kapų erdvinis išsidėstymas atitinka realią šiandieninę situaciją. Iš esmės jame matome kapines tų metų, kai buvo užkasti partizanų Vytauto Miškinio-Viesulo ir Juozapo Streikaus-Stumbro pa-laikai ir prabėgus tik penkeriems metams nuo Adolfo Ramanausko-Vanago ir Albino Ivanausko-Topolio palaikų paslėpimo. Plane sužymėti tuo metu buvę kapinių takeliai, vieną nuo kito skyrę kvartalus Nr. 29–35. Jame pažy-mėta dar ir dabar esanti mūrinė tvora, skirianti Našlaičių kapines nuo kitų Antakalnio kapinių, sužymėtos kapa-vietės, didesnės suaugusiųjų, mažesnės kūdikių ir vaikų. Šį planą susiejus su iki šiandien išlikusiais antkapiais, turinčiais įrašus (mirties data), pavyko iššifruoti antroje kapinių knygoje esančią informaciją apie kapų vietas eilėse. Tai yra tapo aišku, ką įrašų autorius turėjo omenyje rašydamas į kairę ar dešinę nuo pagrindinio, mažojo ar miško keliuko. Pusės buvo nusakomos žiūrint į pietus, tai yra taip, kaip atėjus į kapines nuo Šilo gatvės. Didysis keliukas buvo kelias, kertantis suaugusiųjų kapines pietų–šiaurės kryptimi maždaug per vidurį, mažasis keliukas ėjo kalvos ketera ir skyrė suaugusiųjų kapus nuo vaikų, miško keliukas (tiesa, plane dar nepažymėtas) atitiko da-bartinį kelią, ribojantį kapines iš rytų. Tik žinant šią informaciją tapo įmanoma kapinių knygoje minimus kapus „dėlioti“ ant turimo plano. Kapų schemeje visos kapavietės sunumeruotos, ją papildė pagal tą pačią numeraciją sudaryti kapų aprašai. Šiuose aprašuose pavyko aptikti paminėtų šiandien jau sunykusių medinių paminklų su palaidotųjų mirties datomis. Šiuos kapus ir šiandien esančius paminklus su mirties datomis sužymėjus bendrame 1962 m. plane pavyko išaiškinti bendrus kapinių plėtros principus. Labiausiai į vakarus nutolęs kvartalas Nr. 29, matyt, yra ankstyviausia Našlaičių kapinių dalis, naudota prieškarui. Čia, 1962 m. inventorizacijos duomenimis, buvo 370 kapaviečių, trys jų su antkapiniais 1941 m. paminklais. Tiesa, vienas kapas buvo įrengtas jau pokariu, 1945 m. spalio 23 d. Po karo, matyt, 1946 m. mūrinė tvora atskyrus Našlaičių kapines nuo likusių Antakalnio ka-pinių, pradėta laidoti tyrinėtoje kapinių teritorijoje, kvartaluose Nr. 30–33. Laidota eilėmis maždaug po 20 suau-gusiųjų kapų, rikiuojant jas iš pietų į šiaurę, nuo minėtos mūrinės tvoros link dabartinės Šilo gatvės. Sprendžiant iš 1962 m. išlikusių paminklinių įrašų, 1949 m. laidota 5-oje eilėje, 1954 m. – jau 15-oje, 1957 m. – 19-oje, 1960 m. – 23-ioje. Iki kapinių naudojimo pabaigos 1977 m. iš viso buvo užlaidotos 39 kapų eilės. Sprendžiant iš buvusių ir esančių antkapinių paminklų, nuo 1957 m., o ypač septintajame dešimtmetyje, vėl buvo laidojama ankstesnėse eilėse, pratęsiant jas į rytų pusę. O negyvagimiai ir mažamečiai vaikai laidoti taip pat eilėmis, tačiau į vakarus nuo suaugusiųjų kapų, ganėtinai stačiame vakariniame kapines pietų–šiaurės kryptimi kertančios kal-vos šlaite, kvartale Nr. 30. Šiame kvartale 1962 m. buvo ir suaugusiųjų kapų, tačiau jų nedaug (11), jie išsidėstę viena linija palei kalvos ketera einantį takelį. Reikia pažymėti, kad eilėse mirusieji toli gražu nebuvo laidojami tvarkingai, iš eilės. Duobkasys duobes kasdavo tai į kairę, tai į dešinę nuo takelio, pradėdavo naujas eiles visiškai neužlaidojus senesnių, taip pat, kaip minėta, kartais mirusiuosius palaidodavo rytiniame kapinių pakraštyje. Visa tai gerokai apsunkino galimų sušaudytų asmenų kapaviečių paiešką.

1962 m. gruodžio mėn. atlikta inventorizacija suteikia patikimos informacijos apie tuo metu buvusių kapa-viečių skaičių. Iš viso 30–35 kvartaluose sužymėtos ir aprašytos 1 197 tuomet buvusios kapavietės. O kapinių knygoje iki to meto randame 1 495 įrašus apie palaidotus mirusiuosius. Gali būti, kad beveik 300 mirusiųjų skirtumas atsirado todėl, kad kūdikiai neretai buvo laidojami ankstesniuose suaugusių asmenų kapuose. Pažy-mėtinas itin didelis negyvagimių kapų skaičius kapinėse. Vien 30-ame kapinių kvartale iki 1962 m. pabaigos jų buvo palaidota 550, tai yra maždaug po 35 per metus. Dėl tokios mirusių kūdikių gausos laikui bėgant jie vis

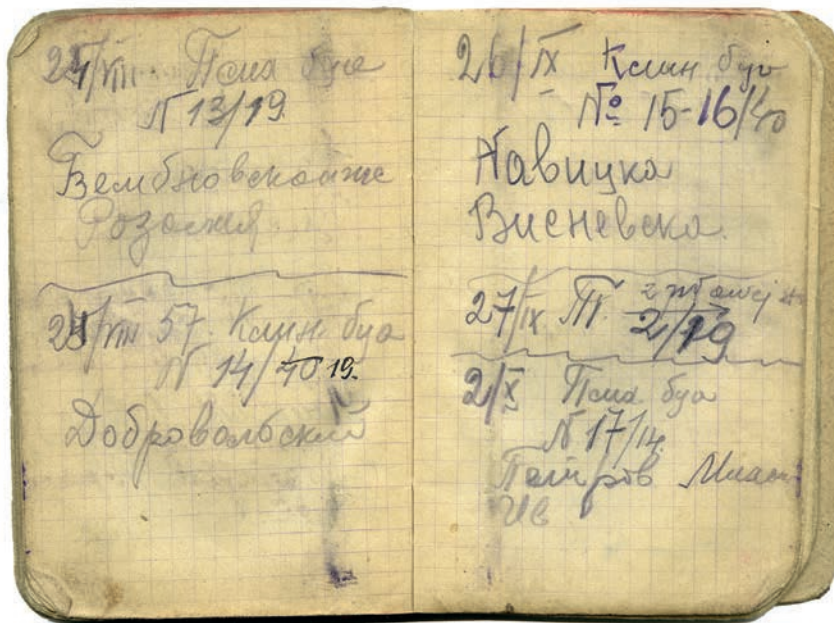
11 pav. 1962 m. gruodžio mėn. sudarytas Našlaičių kapinių 30–35 kvartalų planas. *Antakalnio kapinių administracija*
Fig II. A plan of 30–35 quarters of the Našlaičiai Cemetery, drawn up in December 1962. *Antakalnis Cemetery administration.*

dažniau laidoti ne tik tam skirtame kvartale Nr. 30, bet ir suaugusiųjų kapinių dalyje, neretai palaikus įkasant ir į ankstesnius suaugusiųjų kapus.

Dar vieną Našlaičių kapinių inventorizaciją 1983 m. atliko Vilniaus komunalinio ūkio valdyba. Parengtoje byloje taip pat yra kapų situacinis planas ir kapų aprašai. Tenka pripažinti, kad šis planas nubraižytas netiksliai. Kiek preciziškiau kapai sužymėti šiaurinėje, vėlyviausioje kapinių dalyje, o pietiniame gale kapai neatitinka realios šiandieninės situacijos ir kapų skaičiaus. Pirmose kapų eilėse pažymėta gerokai mažiau kapų nei dar šiandien įmanoma suskaičiuoti. Iš viso 1983 m. Našlaičių kapinėse fiksuotas 1 641 kapas (1962 m. – 1 197), tarp jų buvo 30 1953–1977 m. laikotarpio antkapių su išlikusiais mirusiųjų vardais bei pavardėmis. Inventorinant kapines nebetaikyta ankstesnė kvartalų sistema. Schema buvo sudaryta, kapai suskaičiuoti bei aprašyti tik pokariu naudotos Našlaičių kapinių teritorijos, tai yra be ankstyviausio 29-o kvartalo. Archeologiniuose tyrimuose schema buvo naudojama bandant naujesnėje kapinių dalyje lokalizuoti galimą 1965 m. kovoje žuvusio partizano Antano Kraujelio-Siaubūno palaikų užkasimo vietą.

Archeologiniams tyrimams išibėgėjus ir gerokai pasistūmėjus į priekį, 2019 m. gruodžio mėn. iš LGGRTC direkcijos buvo gautas dar vienas labai svarbus informacinis šaltinis – kapinių sargo ir duobkasio asmeninių užrašų kopija. Būtent juose galima buvo tikėtis aptikti daugiau užuominų apie sušaudytų asmenų slėpimą Antakalnio kapinėse. Juos sudaro 6 nedidelės užrašų knygelės. Tyrimui svarbiausios buvo pirmosios 4, kuriose sargas įrašydavo įrašus apie atvežtus ir palaidotus mirusiuosius. Trečioji jų priešlapyje taip ir įvardyta: „Книжка безродного кладбища с 1 января 1962 г. Захоронения“ (Našlaičių kapinių knygelė, nuo 1962 m. sausio 1. Palaidojimai). Penktoji knygelė (32 puslapiai), pavadinta „Разные заметки“ (Įvairūs pastebėjimai), sprendžiant iš įrašų, skirta 1969 m. Vėlyviausia, šešta knygelė (32 puslapiai) jau pildyta tušinuku, dažniausiai naudota telefonų numeriams užsirašyti. Įrašai pirmosiose 4-iose knygelėse apima šiuos laikotarpius: pirma (94 puslapiai) 1955-07-?-1957-12-31; antra (54 puslapiai) 1958-01-08–1959-06-26; trečia (104 puslapiai) 1962-01-02–1964-10-28; ketvirta (98 puslapiai) 1964-10-30–1967-12-29. Gali būti, kad užrašų pildymo pradžia 1955 m. sutampa su sargo darbo kapinėse pradžia. Tenka apgailestauti, tačiau trūksta užrašų knygelė, apimančių 1959 m. liepos–1961 m. gruodžio ir 1968 bei 1969 m. laikotarpius. Iš 5-os knygelės, skirtos įvairiems užrašams, galima suprasti, kad sargas ne tik vykdė tiesiogines pareigas, bet ir akylai sekė, kas kapinėse vyksta, viską kruopščiai užsirašydavo ir, matyt, informuodavo atitinkamas instancijas.

Sargas knygelėje pasižymėdavo palaidojimo datą, mirusiojo vardą, pavardę ir amžių, taip pat iš kur atgabentas kūnas, mirties liudijimo Nr. bei kapinių eilę, kurioje mirusysis palaidotas, o nuo 1958 m. birželio užrašoma ir kapo vieta eilėje. Kapinių knygose pastarieji du dėmenys atsiranda tik nuo 1960 m., taigi sargo užrašai leidžia kur kas tiksliau rekonstruoti kapinių plėtros principus. Panašu, kad sargo užrašai paaiškina pirmos ir antros kapinių knygų dubliavimo 1960–1965 m. laikotarpio priežastį. Antroji knyga beveik žodis žodinė atkartoja sargo užrašų turinį. Taigi gali būti, kad antroji kapinių knyga iš esmės yra sargo užrašų nuorašas ir galbūt yra jo paties ir užpildyta. Tačiau šiame nuoraše trūksta pačios įdomiausios informacijos, slypinčios sargo užrašuose. Sugretinus sušaudytų asmenų sąrašą, tiksliau, šaudymų datas, su sargo užrašais pasirodė, kad egzekucijų vykdymo dienos užrašuose atsiradavo įrašas, pažymėtas didžiąja raide T, taip pat data ir kapo eilės numeris. Maža to, sargas įrašydavo ir kapo vietą toje eilėje, nors prie „legalių“ mirusiųjų kapų tokia detali informacija užrašuose atsiranda bent metais vėliau (12 pav.). Nuteistiesiems Vilniaus kalėjimuose mirties bausmė aptariamuoju laikotarpiu pradėta vykdyti 1956 m. rugsėjo 7 d. Sargo knygelėje pirmas įrašas, reiškiantis užkastą egzekucijos auką, atsiranda tik 1957 m. rugpjūčio 23 d. Taigi gali būti, kad pirmus metus egzekucijų aukos buvo užkasamos kažkur kitur, ne Našlaičių kapinėse. Vėliau raidę T randame kiekvieną šaudymų dieną. Sunku pasakyti, kaip turėtume šifruoti šią raidę, galbūt „Труп“ (Lavonas) arba „Тюрма“ (Kalėjimas), tačiau 1962 m. simbolis, ženklinantis atvežtus sušaudytus mirusiuosius, pasikeičia. 1962 m. sausio 15 d. (sušaudyti 2 kriminaliniai nusikaltėliai) dar matome raidę T. Vasario 19 d. (sušaudyti 2 kriminaliniai nusikaltėliai) sargas įrašė, kad „Неизвестный“ (Nežinomas) kūnas atgabentas iš „1 Сов. б-ца“ (1 Tar. l-nė), nors nei 1-ojoje, nei 2-ojoje kapinių knygose apie šią dieną iš ligoninės atvežtus palaikus jokios informacijos nėra. Balandžio 2 d. (sušaudyti 3 ekonominiai ir 1 kriminalinis

12 pav. Kapinių sargo asmeniniai užrašai, 1-oji knygelė, 1957 m. rugpjūčio 24–spalio 2 dienomis atlikti įrašai. Simboliu III pažymėta Albino Ivanausko-Topolio sušaudymo diena. LGGRTC

Fig 12. Cemetery guard's personal notes, 1st book, entries made between 24 August and 2 October, 1957. The day of the shooting of Albinas Ivanauskas-Topolis is marked with the symbol III. GRRCL.

nuskaltėlis) atsiranda įrašas, kad palaidotas „Неизвестный“ (Nežinomas), atgabentas iš „зн-я. б-ца“, beje, apie šį mirusįjį kapinių knygoje informacijos taip pat nėra. Jau nuo tų pačių metų balandžio prie visų įrašų, atliktų kalinių sušaudymų dienomis, pažymima, kad kūnai atvežti iš „В-бца“, 1963 m. kelis kartus šis įrašas įrašytas kiek kitaip – „В-ка бца“. Sunku pasakyti, ką šis trumpinys reiškia, tačiau 1963 m. balandžio 13 ir birželio 9 d. įrašą „В-бца“ sargas papildė prierašais atitinkamai „МВД“ ir „Минис. В. Дел.“ (Vidaus reikalų ministerija). Tai leidžia manyti, kad bent jau nuo 1962 m. pradžios sušaudytus kalinius į kapines atveždavo ne KGB, o Vidaus reikalų ministerijai pavaldi įstaiga.

Sunku pasakyti, kodėl kapinių sargas taip skrupulingai surašydavo duomenis apie įkalinimo įstaigose sušaudytų asmenų užkasimo vietas, juk ši informacija teoriškai turėjo būti itin slapta ir ištrinta iš bet kokios atminties. Vis dėlto jau pirmajame įrašė, skirtame egzekucijos aukai, yra įrašyta ne tik eilė kapinėse, bet ir kapo numeris toje eilėje. Tokia detali informacija apie iš ligoninių atvežtų mirusiųjų kapus sargo užrašuose atsiranda gerokai vėliau, tik 1958 m. birželio mėn. Turint omenyje, kad sargas, be duobkasio, eidavo ir kapinių prižiūrėtojo pareigas, tai yra dirbdavo atitinkamų institucijų informatoriumi, matyt, atsiminti kur ir kada buvo užkasti sušaudytųjų mirusiųjų palaikai, buvo aktualu ir jam pačiam.

Analizuojant sargo užrašus išaiškėjo ir dar vienas ateities tyrimams itin svarbus faktas. Į kapines buvo vežami ir simboliais T, o vėliau ir „В-бца“ koduojami ne tik egzekucijų dienomis kalėjimuose nužudytų asmenų palaikai. Tokių bevardžių ir įslaptintų mirusiųjų kapinių sargas pasižymėjo mažiausiai 18: 1957 m. lapkričio 13 ir gruodžio 16 d.; 1958 m. spalio 15 ir lapkričio 12 d.; 1959 m. vasario 11 ir kovo 27 d.; 1962 m. balandžio 20 ir lapkričio 17 d.; 1963 m. balandžio 13, birželio 18, spalio 12, spalio 18 ir gruodžio 24 d.; 1965 m. kovo 19, 22 ir gegužės 19 d.; 1966 m. vasario 3 ir gruodžio 9 d. Suprantama, kapinių knygoje jokių įrašų apie šiomis dienomis atvežtus „legalius“ mirusiųjų palaikus nėra. Labiausiai tikėtina, kad tai yra datos, kai Našlaičių kapinėse buvo užkasti represinių struktūrų be teismo sprendimo nužudyti asmenys – kovoje žuvę partizanai, KGB neįtikė ir dingę „be žinios“ ir visi tie, kurių palaikų užkasimo faktas ir vieta turėjo likti nežinomi. Dėl viso pikto prie įrašo „В-бца“ sargas dažniausiai sunkiai įskaitomai įrašydavo kokią nors išgalvotą pavardę arba tiesiog „Неизвестны“ (Nežinomas).

Sargo užrašai taip pat leidžia tiksliau pasakyti, po kiek egzekucijų aukų buvo užkasama vienoje duobėje, taigi taip pat, kiek duobių kapinėse joms buvo iškasta. Tais atvejais, kai buvo atvežama iki 3 kūnų, sargas kasdavo vieną kapo duobę. Atvežus 4 kūnus ir daugiau, kastos 2 duobės. Tik 2 duobės kastos net ir atvežus 8 ar 9 kūnus.

Tiesa, būta ir išimčių. 1958 m. liepos 3 d. sargas 6 palaikams iškasė net 3 duobes, o 1962 m. lapkričio 4 ir 21 d. tik po 2 duobes buvo iškasta atitinkamai 8 ir 9 palaikams. 1965 m. gruodžio 29 d. tik į 1 duobę atgulė 4 mirusiųjų palaikai. Matyt, viduržiemį, esant išalui, sargas duobių kasti per daug nesivargindavo. Įdomus faktas yra tai, kad visais atvejais, kai būdavo atvežama po 2 palaikus, o tokių atvejų iš viso buvo 20, buvo kasama viena kapo duobė. Tik vieną kartą, kai sargas turėjo užkasti savo gerą pažįstamą kaimyną (tą pačią dieną sušaudytas ir kriminalinis nusikaltėlis), buvo iškastos 2 duobės, po vieną kiekvienam atvežtajam. Matyt, iš tada spaudoje plačiai nušviesto teismo proceso sargas numanė, ką teks palaidoti ir iš pagarbos pažįstamam mirusiajam iškasė viena duobe daugiau.

Sargo užrašai taip pat svarbūs tikslinant kapinių knygoje esančią informaciją apie į Našlaičių kapines atvežtus palaikus iš tuo metu naikintų kitų Vilniaus miesto kapinių. Juose yra daugiau paminėjimų apie palaikus, atvežtus iš Evangelikų kapinių. Be minėtų duomenų kapinių knygoje, sargo užrašuose randame įrašus apie palaikų gabenimą iš Evangelikų kapinių 1956-04-25, 1958-06-26, 1958-06-28, 1958-07-09, 1958-07-10, 1958-07-16, 1958-07-17 d. Sprendžiant iš sargo užrašų, iš viso iš Evangelikų kapinių 1956, 1958 ir 1963 m. buvo atvežta daugiau kaip 29 karstai su daugiau nei 129 mirusiųjų palaikais. 1964 m. rugpjūčio mėn. 4 kartus palaikai buvo atvežti iš Misionierių bažnyčios, tačiau jų kiekis nenurodytas. Svarbu ir tai, kad kartais sargas pasižymėdavo iš ardomų kapinių atvežtų mirusiųjų pavardes. Pavyzdžiui, 1958 m. birželio 28 d. iš Evangelikų kapinių buvo atvežtas ir užkastas 1 karstas, įrašė yra lenkų kalba paminėta pavardė „Ks. Jastrębski“. Labai gali būti, kad tai yra Mykolo Jastrzębskio (1859–1938), Vilniaus evangelikų kunigo, palaikai. Įdomus 1963 m. liepos 12 d. 3-ioje knygelėje padarytas įrašas. Jame pažymėta, kad atvežtas mirusysis palaidotas Senosiose Našlaičių kapinėse, dešinėje kapinių pusėje, šeimyniniame kape. Tai rodo, kad tada toliau į vakarus esančiose Senosiose Našlaičių kapinėse kartais dar laidota senesniuose šeimų kapuose.

Archeologiniai tyrimai

Pirmaisiais archeologinių tyrimų Našlaičių kapinėse metais visų pirma reikėjo išsiaiškinti, ar tai tikrai yra tos kapinės, kurios kriminalinių nusikaltėlių bylose įvardijamos kaip „Безродное“ (Našlaičių). Antra, reikėjo pagrįsti arba paneigti prielaidą, kad kriminaliniai nusikaltėliai galėjo būti užkasami kartu su politiniais kaliniais. Trečia, išsiaiškinti, kurioje Našlaičių kapinių dalyje ir kaip šie palaikai buvo užkasami, ar kartu, ar atskirai, o gal masinėje kapavietėje kaip Tuskulėnų dvarvietėje. Kapinių sargo užrašų tada dar neturėjome ir vienintelė nuoroda, leidusi numatyti bent jau perspektyviausią tyrimams kapinių teritoriją, buvo minėtas politinio kalinio sūnaus liudijimas apie galimą tėvo palaikų užkasimo vietą, nurodytą kapinių sargo. Taigi archeologiniai tyrimai buvo pradėti būtent šioje kapinių dalyje, pietrytiniame kape.

Esminis tyrimų uždavinys buvo nustatyti galimas sušaudytų asmenų užkasimo vietas šiandieniniame išlikusių kapų kontekste. Jas lokalizuojant labai pravertė minėtas 1962 m. gruodžio mėn. sudarytas Našlaičių kapinių situacijos planas. Jame sužymėtos 575 suaugusių asmenų kapavietės. Žinome, kad iki 1962 m. pabaigos buvo sušaudyti 144 kaliniai, egzekucijos vykdytos 62 kartus. Taigi maždaug tik kas devintame visų 1962 m. plane sužymėtų kapų buvo tikimybė aptikti sušaudytų asmenų palaikus (jei sušaudyti tą pačią dieną laidoti vienoje duobėje). Ir tai tik teoriškai, tikintis, kad jų užkasimo vietas būdavo paženklinamos kauburiais kaip ir kitų „legalių“ kapų atvejais. Prieš pradėdant tyrimus buvo padarytas tikslus išlikusių kapinių objektų – takų, antkapių, kryžių, tvorų – situacijos planas. Sugretinus šį planą su 1962 m. planu buvo konstatuota, kad pastarasis sudarytas gana tiksliai. Taigi atsirado galimybė šiandieninėse kapinėse lokalizuoti iki 1962 m. įrengtų kapaviečių vietas net tais atvejais, kai jų kauburiai vizualiai reljefe nebeišsiskiria. Be to, antroje kapinių knygoje nuo 1960 m. atsiranda įrašai, nurodantys, kurioje kapų eilėje ir kelintame kape nuo vieno ar kito kapinių keliuko laidoti mirusieji. Vadovaujantis šia informacija, 1962 m. gruodį sudarytame plane buvo sužymėtos visos nuo 1960 m. iš įvairių įstaigų atvežtų, tai yra dokumentuotų – „legalių“ mirusiųjų kapavietės. Taip pat 1962 m. plane buvo sužymėtos kapavietės, plano sudarymo metu dar turėjusios antkapinius kryžius su palaidotųjų mirties datomis. Tokiu būdu

buvo išaiškintos ir tos 1960–1962 m. laikotarpiu kapinėse atsiradusios kapavietės, apie kurias kapinių knygose nėra jokių įrašų. Tokie kapai buvo be jokios aiškesnės tvarkos įterpti tarp „legalių“ kapų. Jų buvo ir minėto liudininko nurodytame pietrytiniame kapinių kampe. Paaiškėjo, kad šioje kapinių vietoje (33 kvartalas) vėl laidota nuo 1957 m., seniau užlaidotas eiles pratęsiant į rytus. Vadovaujantis prielaida, kad šiose nedokumentuotose kapavietėse gali būti užkasti sušaudytų asmenų palaikai, buvo pradėti archeologiniai tyrimai.

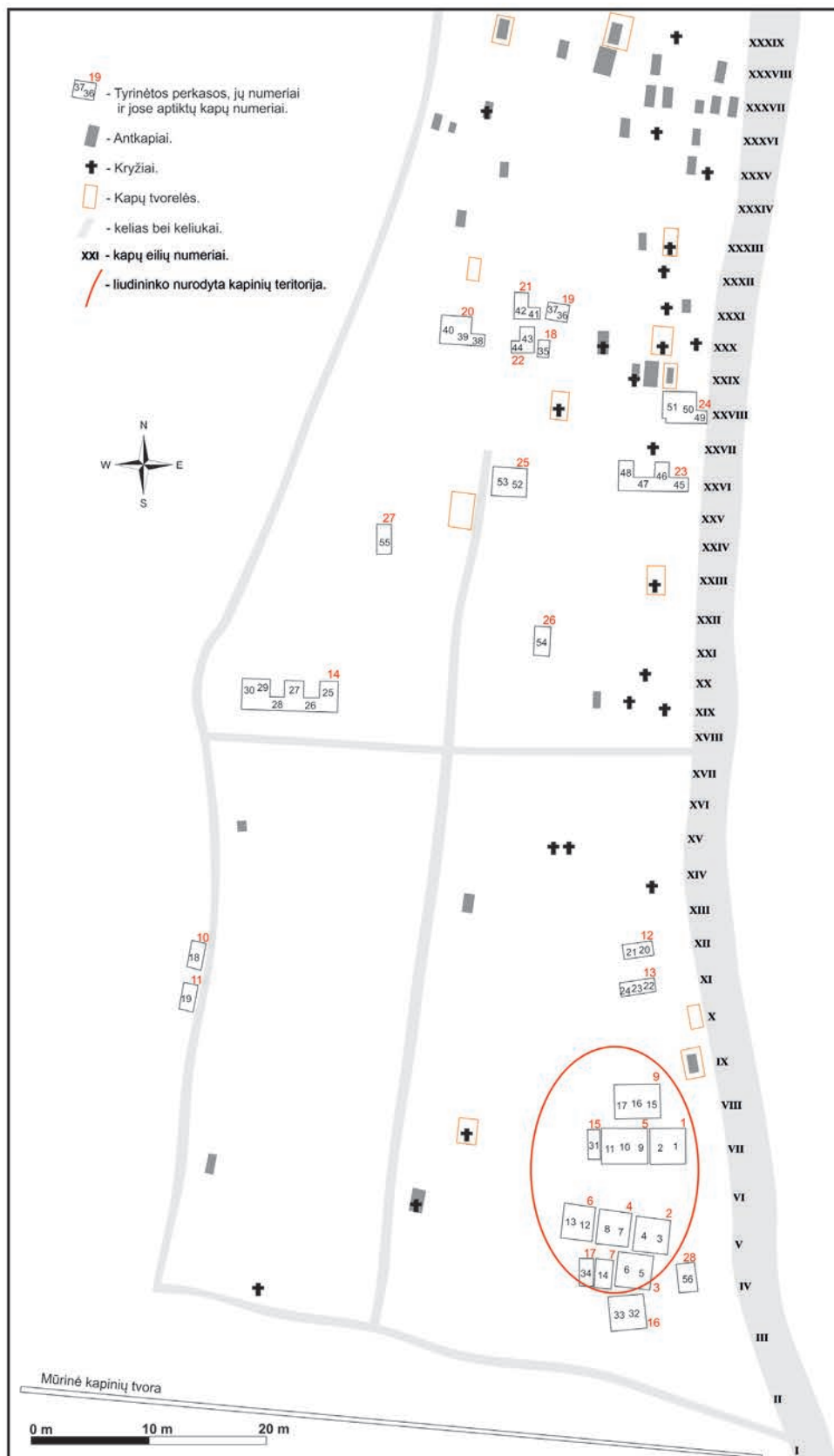
Tyrimų metodiką padiktavo tiriamo objekto specifika. Našlaičių kapinės gyvosios atminties prasme yra jautri vieta, kai kurios kapavietės giminaičių lankomos bei tvarkomos ir šiandien. Todėl kasta nedidelėmis perkasomis, apimančiomis vieną ar tik kelias kapavietes ir tik vietose tų kapų, kurie neturi įrašų apie čia palaidotus asmenis kapinių knygose. Ištyrus keletą kapaviečių, operatyviai vykdyti palaikų antropologiniai bei genetiniai tyrimai. Tik gavus šių tyrimų rezultatus ir identifikavus galimas kapuose užkastų asmenų tapatybes, buvo galima planuoti ir tirti kitas perkakas, tęsti konkrečių asmenų palaikų paieškas. Tokia tyrimų žingsnis po žingsnio metodika pasiteisino, nors ir užtruko net ketverius metus.

Iš viso 2017 m. kapinių pietrytiniame pakraštyje buvo iširtos 7 perkastos Nr. 1–7 (59,25 m²), jose aptikta 14 kapų (Vėlius, 2018, p. 671–681). Visos perkastos tirtos teritorijoje, kurią nurodė minėtas politinio kalinio sūnus (13 pav.). Beje, liudininkas pokalbio metu taip pat prisiminė, kad kapinių sargas minėjo, jog jo tėvo kapas turi būti dvilyktas arba trylyktas. Nuo kokio objekto ši skaičiavimą reikėtų atlikti, ar tai buvo kapo ar eilės numeris, liudininkas neatsiminė. Analizuojant kapinių knygas buvo išsiaiškinta, kad kapų numeriai tada buvo skaičiuojami nuo šiaurės–pietų kryptimi tuomet kapines kirtusio keliuko. Taigi pirmosios perkastos buvo kasamos liudininko nurodytoje teritorijoje taip, kad į jas patektų kapai Nr. 12 ir 13 nuo tuometinio kapines šiaurės–pietų kryptimi kirtusio keliuko. Be to, kastos tik tos kapavietės, apie kurias nebuvo jokių įrašų kapinių knygose. Taip pat, siekiant įsitikinti, kad konstatuotos kapinių plėtros kryptys ir dydžiai yra teisingi, viena perkasa iškasta toliau į vakarus (perkasa Nr. 6), anksčiau užlaidotoje teritorijoje. Dvi kapavietės (perkasa Nr. 3) tirtos turint duomenų iš kapinių knygos, kad jose turi būti užkasti kaulai, aptikti statybų metu. Kapinių knygose yra įrašai, minintys, kad 1961 m. rugsėjo 20 d. ketvirtoje eilėje, 12 kape nuo pagrindinio keliuko palaidoti 9 žmonių palaikai iš Algirdo g. Nr. 41 ir 1961 m. lapkričio 27 d. ketvirtoje eilėje, 13 kape nuo pagrindinio keliuko palaidoti iškastų mirusiųjų palaikai – 2 karstai, rasti prie Visų Šventųjų bažnyčios. Šie kapai tyrinėti neatmetant galimybės, kad sušaudytų asmenų palaikai galėjo būti slepiami po „legaliai“ užkastais masiniais antriniais palaidojimais arba įrašant tokio pobūdžio melagingus įrašus kapinių knygoje.

Visų tyrinėtų perkasų stratigrafija buvo panaši – po plona menka velėna slūgsojo iki 90 cm storio pilkas juodžemio sluoksnis, po juo – smėlio, priemolio arba molio žemis. Visose perkasose, išskyrus Nr. 6 ir 7, aptikta į juodžemio sluoksnį įkastų duobių su įvairiomis autopsinėmis bei medicininėmis atliekomis (14 pav.). Aptiktos 9 iki 85 cm gylio ir 100 cm pločio duobės. Jos kastos tarpuose tarp kapų, kai kurios kiek dengia kapų duobes, taigi yra vėlyvesnės. Duobėse aptikta amputuotų galūnių kaulų, įvairios medicininės ir buitinės stiklinės taros, medicininių mėgintuvėlių, vaistų ampulių, guminių pirštinių likučių. Surasta ir šimtai buteliukų su įvairiais audinių pavyzdžiais, taip pat žmogaus embrionais viduje. Buteliukai užkimšti guminiais kamšteliais, viduje – skaidrus skystis.

Kapų duobės juodžemio sluoksnyje išsiskyrė šviesesne spalva dėl smėlio / molio intarpų, giliau, šviesaus žemio fone, buvo tamsesnės dėl juodžemio intarpų. Visos duobės panašios – trapecijos formos, orientuotos daugmaž šiaurės–pietų kryptimi, 195–220 cm ilgio, 75–90 cm pločio pietiniame ir 40–70 cm pločio šiauriniame galuose. Tik antriniam kapui Nr. 5 kasta stačiakampė 75 × 200 cm dydžio ir tik 110 cm gylio duobė. Kitų kapų duobių gylis varijuoja nuo 120 iki 155 cm. Mirusiųjų palaikai aptikti 101–135 cm gylyje. Ekshumuojami buvo tik tie palaikai, kuriuose pastebėta šautinių sužalojimų.

Tyrimų metu paaiškėjo, kad ne visi iš ligoninių atvežti mirusieji buvo įrašomi į kapinių knygas. Kape Nr. 1 buvo aptikti mirusiojo palaikai, palaidoti karste, taigi atvežti iš gydymo įstaigos, nors jokių įrašų apie šį asmenį kapinių knygoje nėra. Karstuose buvo palaidoti ir mirusieji, aptikti kapuose Nr. 11 ir 12. Tai tik patvirtino hipotezę, kad šie kapai buvo senesnėje, keleriais metais anksčiau užlaidotoje kapinių dalyje. Geriau buvo išlikusios

13 pav. 2017–2020 m. Našlaičiuose tirtų perkasų ir kapų planas. G. Vėliaus brėžinys

Fig 13. Plan of excavations and graves investigated in the Našlaičiai Cemetery in 2017–2020. A drawing by G. Vėlius.

14 pav. Perkasoje Nr. 2 aptikta duobė su medicininėmis atliekomis. *G. Vėliaus nuotrauka*

Fig 14. A pit with medical waste found in excavation No. 2. A photo by G. Vėlius.

tik šoninių karstų lentos. Karstai trapečijos formos, 180–200 cm ilgio, 40–55 cm pločio šiauriniuose ir 65–70 cm pločio pietiniuose galuose. Prie karsto lentų aptikta jas tvirtinusių vinių. Visi trys karstuose aptikti mirusieji palaidoti aukštiełninkai, visiems buvo atlikta pomirtinė autopsija – pašalintas kaukolės skliautas.

2 kapuose (Nr. 5, 6) surasti antriniai palaidojimai – matyt, statybų metu Vilniaus mieste aptikti žmonių kaulai. Surastų kaulų preliminari antropologinė ekspertizė buvo atliekama vietoje. Nustatyta, kad kape Nr. 5 (15 pav.) mažiausias palaidotų individų skaičius, remiantis kaukolės išlikimu, yra 25: 12 įtariamų vyrų, 5 įtariamos moterys, 5 nesuaugę (0–10 metų) ir 3 nenustatytos lyties individai. Kape Nr. 6 kaulai buvo sudėti į stačiakampę medinę dėžę, kurios šoninių lentų likučių pavyko aptikti. Taip pat surasta dėžę tvirtinusių vinių. Kaukolės buvo sudėtos į vieną – pietinį dėžės galą. Nustatyta, kad mažiausias palaidotų individų skaičius, remiantis dešiniojo žastikaulio išlikimu, yra 9: 7 įtariamieji vyrai, 1 įtariama moteris ir 1 nenustatytos lyties individas. Dėžės šiauriniame gale buvo aptikta aulinių odinių juodos spalvos batų pora. Kapuose Nr. 5 ir 6 aptikti kaulai užkasti jų radimo vietoje.

Ištirti 9 kapai (Nr. 2–4, 7–11, 14), apie kuriuos kapinių knygose nėra jokių įrašų. Juose aptikta 16 individų palaių su šautiniais kaukolių sužalojimais. Visi nužudyti asmenys vyrai. Keturiais atvejais kūnai buvo užkasti po vieną – kapai Nr. 8, 10, 11, 14 (16 pav.), trimis atvejais po du – kapai Nr. 2, 4, 9 ir dviem atvejais po tris – kapai Nr. 3, 7. Sušaudyti asmenys į duobes buvo nepagarbiai įmesti, skeletai aptikti įvairiose padėtyse – ant nugaros, šono, kniūbsti, vienas ant kito, galva orientuoti tiek į šiaurę, tiek į pietus. Osteologinė medžiaga, skirtingai nei atvežtų iš ligoninių asmenų, labai prastai išlikusi. Akivaizdu, kad prieš užkasant kūnai buvo sulieti stiprų ardymą sukėliantia chemine medžiaga.

15 pav. Perkasa Nr. 3, kape Nr. 5 aptiktas masinis perlaidojimas, dešiniau – kapo Nr. 6 duobė. G. Vėliaus nuotrauka
Fig 15. Excavation No. 3, mass reburial found in grave No. 5, to the right – grave No. 6. A photo by G. Vėlius.

16 pav. Kapas Nr. 14. G. Vėliaus nuotrauka
Fig 16. Grave No. 14. A photo by G. Vėlius.

17 pav. Kape Nr. 8 aptikta diržo sagtis.
G. Vėliaus nuotrauka

Fig 17. A belt buckle found in grave
No. 8. A photo by G. Vėlius.

Pirminis aptiktų sušaudytų asmenų identifikavimas, tiksliau, spėjimas, kokie asmenys galėjo būti užkasti tyrinėtose kapavietėse, tapo įmanomas tyrimų metu konstatavus faktą, jog tą pačią dieną sušaudyti nuteistieji buvo užkasami vienoje duobėje. Žinomas kalinių amžius ir fiziniai duomenys buvo gretinami su preliminariais antropologinių tyrimų rezultatais. Tokiu būdu buvo konstatuotos galimos užkastųjų tapatybės, pradėta ieškoti jų giminaičių genetiniams tyrimams atlikti. Visais aptiktų sušaudytų asmenų atvejais buvo atliekamas kaulinės medžiagos DNR tyrimas.

Dėl ypač sunykusių kaukolių kaulų nustatyti aptiktų asmenų tapatybes taikant fotosugretinimo metodiką nebuvo galimybės, išskyrus kapo Nr. 8 ir Nr. 14 atvejus. Daug klausimų sukėlė minėtas kape Nr. 8 aptiktas diržas su sidabrine sagtimi (17 pav.). To meto įkalinimo įstaigose daugelis asmeninių daiktų, tarp jų ir diržai, iš kalinių būdavo konfiskuojami. Tačiau šiuo atveju sušaudytas asmuo buvo palaidotas apjuostas diržu puošnia sagtimi. Rankų darbo sidabrinėje sagtyje išgraviruoti patriotiniai simboliai – staugiantis geležinis vilkas, Gedimino stulpai, ąžuolo lapai. Taip pat sagtyje išgraviruota monograma skyde, kurioje bent keli kaligrafijos specialistai įžvelgė raides V ir M. Nekyla abejonių, kad tada tokį diržą galėjo turėti tik rezistentas ir tikrai ne kriminalinis nusikaltėlis. Minėtas individas kitų sušaudytų asmenų kontekste išsiskyrė ne tik tuo, kad užkastas su diržu. Jo palaikai palyginti gerai išlikę, kūnas nebuvo supiltas cheminėmis medžiagomis, taigi kaukolė tiko fotosugretinimui atlikti. Tik vieno nuteisto ir sušaudyto rezistento – Vytauto Miškinio ūgis ir amžius atitiko kape aptikto skeleto osteologinių tyrimų rezultatus. Vytautas Miškinis sušaudytas 1962 m. balandžio 23 d. Tą dieną mirties bausmė buvo įvykdyta tik vienam nuteistajam, taigi jis turėjo būti užkastas vienas. Deja, kaulinės medžiagos ir giminaičių DNR mėginių tyrimas tapatybės nepatvirtino. Šis atvejis leido spėti, kad Našlaičių kapinėse buvo slepiamos ne tik kalėjimuose įvykdytų egzekucijų aukos, čia galėjo būti užkasami ir įkalinimo įstaigų ar teismo nepasiekę, kovoje žuvusių arba nukankintų asmenų palaikai.

Iki 1962 m. dviem nuteistiesiems tą pačią dieną egzekucija buvo įvykdyta net 14 kartų. Tačiau tik vienu atveju abiejų asmenų ūgis ir amžius atitiko dvigubame kape Nr. 2 aptiktų skeletų amžių ir ūgį. Tai buvo 1962 m. rugpjūčio 17 d. sušaudyti partizanai – Juozapas Streikus-Stumbras ir Kazys Riauba (vėliau perėjęs į agentų smogikų gretas). Deja, DNR tyrimo rezultatai neleido teigti, kad tarp asmenų, aptiktų kape Nr. 2, yra giminystės ryšiais su J. Streikaus giminėmis susijusių asmenų.

Iki 1962 m. 11 kartų tą pačią dieną nuteistieji buvo sušaudyti po tris. Tačiau tyrimų lauką susiaurino faktas, kad tik keturiais atvejais trijų asmenų fiziniai duomenys ir amžius atitiko kape Nr. 3 aptiktų 3 skeletų osteologinių tyrimų rezultatus. Buvo pradėta šių 12 asmenų giminaičių paieška. Ją gerokai palengvino tai, kad vienas

individų nebeturėjo dantų ir naudojo apatinio ir viršutinio žandikaulio protezus. Jau paieškos pradžioje kalbinta galbūt šiame kape užkasto asmens duktė patvirtino, kad tėvo dantų būklė buvo labai prasta. Būtent šio asmens giminytę su dukterimi, tai yra tapatybę, vėlų tų metų rudenį patvirtino ir DNR tyrimas (giminaičių prašymu asmens tapatybė neskelbiama). Tačiau svarbiausia šiame tyrime yra tai, kad tai buvo asmuo, nuteistas už ekonominius nusikaltimus ir egzekucija turėjo būti įvykdyta KGB kalėjime. Identifikuotas asmuo buvo sušaudytas kartu su kitu ekonominiais nusikaltimais kaltintu kaliniu. Tą pačią dieną Lukiškių kalėjime mirties bausmė buvo įvykdyta ir kriminaliniam nusikaltėliui. Visi trys buvo užkasti Našlaičių kapinėse vienoje duobėje. Šio trigubo kapo tyrimai patvirtino anksčiau keltą prielaidą, kad kriminaliniai nusikaltėliai ir asmenys, nuteisti už politinius nusikaltimus, nors ir buvo sušaudyti skirtingose įkalinimo įstaigose, tačiau jų kūnai slėpti tose pačiose Našlaičių kapinėse, neretai ir vienoje duobėje.

Bandant nustatyti bendrą sušaudytų asmenų kapaviečių kiekį, svarbu buvo tai, kad konstatuotas dvigubo kapo Nr. 9 ir trigubo kapo Nr. 7 individų ūgis ir amžius su tą pačią dieną sušaudytų asmenų duomenimis apskritai nekoreliuoja. Išsiaiškinta, kad atitinkamų fizinių duomenų ir amžiaus individai tą pačią dieną galėjo būti sušaudyti tik visi penki, beje, nuteisti pagal politinius straipsnius. Tai leido spėti, kad vienoje duobėje buvo užkasama tik iki 3 nuteistųjų. Užkasant daugiau palaikų, matyt, buvo kastos 2 arba daugiau duobių. Tai paaiškina ir kape Nr. 1 aptiktų dviejų individų atvejį, kai pagal amžių ir ūgį jie atitiko Juozapo Streikaus-Stumbro ir Kazio Riaubos duomenis, tačiau tapatybės nepatvirtino DNR tyrimas.

Atliekant preliminarius osteologinius aptiktų palaikų tyrimus buvo atkreiptas dėmesys į faktą, kad skiriasi šaudymo braižas – vieni nuteistieji nušauti į viršugalvį, kiti – į pakaušį. Įdomu, kad pagal fizinius duomenis preliminariai identifikuoti asmenys, nuteisti už politinius ir ekonominius nusikaltimus, šauti į viršugalvį (kartu ir asmuo, kurio tapatybė nustatyta DNR tyrimu), kriminaliniai nusikaltėliai – į pakaušį. Tai gali liudyti dviejų skirtingų budelių skirtingose įkalinimo įstaigose – KGB Tardymo izoliatoriuje ir Lukiškių kalėjime – vykdytas egzekucijas. Taip pat pastebėta, kad galimai KGB Tardymo izoliatoriuje nužudyti asmenys daugeliu atvejų užkasti basi, o kriminaliniai nusikaltėliai su batais. Taigi, matyt, skyrėsi ne tik bausmių vykdymo vieta, bet ir jų scenarijus. Šie konstatuoti skirtumai ateityje palengvino preliminariai spėti, iš kurios įstaigos galėjo būti atgabentos egzekucijų aukos.

Deja, bet 1958 m. sušaudyto asmens, dėl kurio palaikų paieškos į LGGRTC kreipėsi giminaičiai, užkasimo vietos 2017 m. aptikti nepavyko. Galbūt kapo vietą sūnui neteisingai nurodė informacijos šaltinis, galbūt laikui bėgant tikslesnę vietą pamiršo ir sūnus. Tačiau svarbiausia yra tai, kad pirmaisiais archeologinių tyrimų Našlaičių kapinėse metais pavyko atsakyti į kitus klausimus. Archeologiniai tyrimai atskleidė, kad KGB Tardymo izoliatoriuje ir Lukiškių kalėjime sušaudytų asmenų palaikai tikrai buvo slepiami Našlaičių kapinėse. Kalinių palaikai buvo užkasami tokiuose pačiuose kapuose kaip ir iš ligoninių atvežtųjų. Šie kapai būdavo tiesiog integruojami į tarpą tarp kitų „legalių“ kapų. Taip pat paaiškėjo, kad bent jau iki 3 tą pačią sušaudytųjų buvo užkasami vienoje duobėje, taigi tapo aiškus ir galimas bendras sušaudytų asmenų kapų skaičius. Šie duomenys savo ruožtu leido „sudėlioti“ galimas sušaudytųjų kapavietes į kitų kapų kontekstą ir bandyti apskaičiuoti tam tikrą dieną sušaudyto konkretaus asmens užkasimo vietą.

Jau pabaigus 2017 m. suplanuotus tyrimus, iš tuometinės LGGRTC direktorės Teresės Birutės Burauskaitės buvo gauta naujos informacijos apie Adolfo Ramanausko-Vanago palaikų užkasimo vietą. Pasak direktorės, liudininko, susijusio su represinėmis struktūromis, kurio tapatybė nebuvo atskleista, teigimu, Adolfo Ramanausko-Vanago palaikai buvo užkasti atskirai nuo kitų sušaudytųjų. Maža to, liudininkas nurodė konkrečią vietą, esančią tiesiog miške, 160 m į rytus nuo Našlaičių kapinių. Nurodytoje vietoje (liudininkas buvo palikęs įkastą kuoliuką) buvo iširta 3 x 2 m dydžio perkasa, palaikų nerasta. Iš liudininko gautą informaciją traktavome kaip klaidinančią ir tai tik sustiprino mintis, kad archeologiniai tyrimai Našlaičių kapinėse juda teisinga kryptimi.

2018 m. archeologinių tyrimų Našlaičių kapinėse tikslas buvo aptikti partizanų Adolfo Ramanausko-Vanago ir Albino Ivanausko-Topolio palaikus (Vėlius, 2019, p. 609–617). Šių partizanų egzekucijų dienas skiria tik 2 mėnesiai, taigi palaikai teoriškai turėjo būti paslėpti netoli vieni nuo kitų. Ankstesnių metų tyrimai atskleidė,

kad bent jau 1962 m. sušaudytų nuteistųjų palaikai tiek iš KGB, tiek iš Lukiškių kalėjimo buvo užkasami pietrytiniame kapinių kampe (genetiškai patvirtinta tais metais KGB sušaudyto asmens tapatybė). Tačiau nebuvo žinoma, ar kitais egzekucijų vykdymo metais nuteistųjų kūnai taip pat buvo slepiami integruojant juos tarp „legalių“ kapų visoje kapinių teritorijoje, ar, galbūt, tam buvo skirta atskira kapinių dalis. Kaip jau minėta, kapinės buvo plečiamos pietų–šiaurės kryptimi, tačiau tyrinėtame pietrytiniame kapinių kampe vėl pradėta laidoti nuo 1957 m. ir kartkartėmis laidota iki pat 1968 m. Taigi čia galėjo būti užkasti bet kuriais tiriamojo laikotarpio metais sušaudytų asmenų palaikai, tarp jų ir ieškomų partizanų. Todėl pirmame 2018 m. tyrimų etape buvo nuspręsta ir toliau tirti pietrytinės kapinių dalies kapavietes, neturinčias įrašų kapinių knygoje. Beje, 1962 m. inventorizacijos akte įrašyta, kad šioje teritorijoje buvo išlikę 3 mediniai kryžiai su palaidotųjų mirties datomis. Ankstyviausias jų – 1957 m. birželio 5 d., kiti du 1958 m. Taigi čia galėjo būti paslėpti ir Adolfo Ramanausko-Vanago palaikai. Taip pat ir toliau siekta aptikti minėto liudininko tėvo kapavietę. Šioje kapinių teritorijoje perkasose Nr. 9, 12 ir 13 ištirti 8 kapai Nr. 15–17, 20–21 ir 22–24. Deja, bet tik vienu atveju kape Nr. 15 buvo surasti palaikai, turintys šautinių sužalojimų, tačiau palyginamieji genetiniai tyrimai parodė, kad sušaudyto ir ieškomų asmenų DNR nesutampa. Beje, tada jau turėti visų partizanų giminaičių DNR pavyzdžiai ir Teismo medicinos tarnyba galėjo lyginti mėginius visų su visais, tai yra visų mėginių, išgautų iš sušaudytų asmenų kaulinės medžiagos, su visais ieškomų partizanų giminaičių mėginiais.

Tuo metu dar negalėjome atmesti prielaidos, kad sušaudytų asmenų palaikai tam tikru egzekucijų vykdymo laikotarpiu galėjo būti užkasami ir tik tam tikroje, tam skirtoje Našlaičių kapinių teritorijoje. Atkreiptas dėmesys į tai, kad kapinių kvartale Nr. 30, esančiame vakarinėje kapinių dalyje, laidoti tik kūdikiai ir vaikai, tačiau iki 1962 m., kai buvo sudarytas kapų planas, atsirado 10 didesnių, tai yra suaugusių asmenų, kapaviečių. Dvi jų buvo ištirtos, tačiau aptikti iš ligoninių atvežti, karstuose palaidoti mirusieji. Tyrimai parodė, kad visi mirusieji, atvežti iš gydymo įstaigų, buvo laidojami tvarkingai, karstuose ir galva į pietus. Kad be reikalo nebūtų trikdoma mirusiųjų ramybė, taip pat siekiant paspartinti tyrimų eigą, vėliau buvo atkasama tik pietinė kapaviečių dalis galvūgalio srityje. Visa kapavietė buvo tiriama tik tais atvejais, kai buvo aptinkami mirusieji su aiškiais šautiniais sužalojimais arba kūnai buvo įmesti į duobę be karsto, galva, skirtingai nei atvežtų iš gydymo įstaigų, orientuojant šiaurės kryptimi.

Remiantis ištirtų kapaviečių duomenimis buvo iškelta prielaida, kad vis dėlto sušaudytų asmenų palaikai slėpti visoje tuo metu naudotoje Našlaičių kapinių teritorijoje, tarp „legalių“ kapų įrengiant tokias pačias, jokių įtarimų nekeliančias kapavietes. Taigi, jau žinant kapinių plėtros kryptis, palaidotų „legalių“ mirusiųjų skaičių ir galimą duobių, kastų sušaudytiems asmenims, kiekį, tapo įmanoma išskaičiuoti, kokioje kapinių vietoje yra didelė tikimybė aptikti ieškomų partizanų palaikus. Sunkumų skaičiuojant kėlė tai, kad mirusiųjų palaidojimo vietą kapinių knygoje pradėta fiksuoti tik nuo 1960 m., o partizanai Albinas Ivanauskas-Topolis ir Adolfas Ramanauskas-Vanagas nužudyti kur kas anksčiau – 1957 m. rugsėjo 27 ir 1957 m. lapkričio 29 d. Šiuo atveju labai pagelbėjo 1962 m. atliktos kapinių inventorizacijos aktas. Jame yra įrašai apie šiandien nebeegzistuojančius, tačiau tada dar buvusius medinius kryžius su palaidotųjų mirties datomis. Daugelyje kapų eilių tokių kryžių nebuvo arba buvo po vieną ar du. Tačiau 15-oje kapinių eilėje tada jų buvo net 4 ir visi su 1954 m. datomis. Vėlyviausias kapas su mediniu kryžiumi, esantis 15-os eilės gale, buvo įrengtas 1954 m. gruodžio 4 d. Taigi, bandant apskaičiuoti Albino Ivanausko-Topolio ir Adolfo Ramanausko-Vanago galimas palaikų užkasimo vietas, pasikliauta prielaida, kad 15-a kapinių eilė buvo užlaidota 1954 m., o kitais metais formuotos eilės toliau į šiaurę. Visos vėliau atvežtų mirusiųjų, įrašytų į kapinių knygą, kapavietės buvo „dėliojamos“ ant 1962 m. plano. Prie jų prisumuotos ir galimos tuo metu sušaudytų asmenų kapavietės. Tokiu būdu paaiškėjo, kad 1957 m. turėjo būti laidojama 19-oje kapinių eilėje. 1962 m. inventorizacijos akte randame įrašą, kad šios eilės rytiniame gale metaliniu kryžiumi pažymėtoje kapavietėje mirusysis buvo palaidotas 1957 m. liepos 24-ą d., o per vieną kapavietę į vakarus 1957 m. palaidoto (tiksliau data nenurodoma) asmens atminimas pagerbtas betoniniu antkapiu su marmurine lenta. Šis antkapis išlikęs iki šiol. Įdomu, kad šie asmenys nėra įtraukti į kapinių knygą. Gali būti, kad iš pradžių jie buvo palaidoti kaip neatpažinti lavonai, o vėliau, išaiškėjus kokioms nors aplinkybėms, užkasimo

18 pav. Kapas Nr. 29, Albino Ivanausko-Topolio palaikai (virš kriminalinio nusikaltėlio palaikų). *G. Vėlius nuotrauka*
Fig 18. Grave No. 29, the remains of Albinas Ivanauskas-Topolis (on top of the remains of the criminal). A photo by G. Vėlius

vietas giminaičiai įamžino antkapiu ir metaliniu kryžiumi. Beje, 1957 m. kapinių knygoje kaip tik ir randame du įrašus apie atvežtus neatpažintus vyriškosios lyties lavonus.

Lokalizuojant 1957 m. sušaudytų partizanų užkasimo vietą problema buvo ir tai, kad duobkasys duobes eilėse kasė ne iš eilės, o padrikai, kapavietes įrengdavo tai viename, tai kitame eilės gale arba duobę iškasdavo dar nepabaigtoje ankstesnėje eilėje. Vis dėlto dėmesys buvo atkreiptas į 19-os eilės tolimesniame vakariniame gale esančią šešių kapų grupę. Nuo kitų kapų eilėje ją skiria 6-i mažesni, matyt, vaikų kapeliai. Įvertinus atliktų skaičiavimų duomenis ir atsižvelgiant į 15-os eilės užlaidojimo seką (vėlyviausi tų metų kapai aptikti vakariniame eilės gale) buvo konstatuota, kad būtent šioje vietoje yra didžiausia tikimybė aptikti 1957 m. rugsėjo–lapkričio mėn. sušaudytų asmenų, tai yra Albino Ivanausko-Topolio ir Adolfo Ramanausko-Vanago, palaikus. Šių partizanų egzekucijų dienas skyrė nedidelis laiko tarpas (1957-09-27 ir 1957-11-29), taigi jų kapavietes galima buvo tikėtis aptikti greta arba netolimoje aplinkoje. Šiuo atveju nuspręsta tirti didesnę perkasą (Nr. 14), apimančią 6-is kapus, tikintis ne tik aptikti ieškomų asmenų palaikus, bet ir detalizuoti užlaidojimo seką, nustatyti, kaip tarpusavyje koreliuoja sušaudytų ir iš ligonių atvežtų mirusiųjų palaidojimai tam tikrame laiko tarpsnyje.

19-oje kapinių eilėje tirtos perkastos Nr. 14 rezultatai parodė, kad lokalizuojant 1957 m. KGB nužudytų partizanų palaikų vietą keltos prielaidos ir atlikti skaičiavimai buvo teisingi. Skaičiuojant nuo vakarinio eilės krašto pirmame kape (Nr. 30) aptikti 3 individų palaikai su šautiniais kaukolių sužalojimais. Antrame kape (Nr. 29) rasti dviejų sušaudytų asmenų palaikai (18 pav.). Trečiame (Nr. 28) asmuo buvo palaidotas karste, taigi ekshumuojamas nebuvo. Ketvirtajame kape (Nr. 27) aptikti dar 3-ų nužudytų asmenų palaikai (19, 20 pav.). Penktojoje kapavietėje (Nr. 26) mirusysis buvo palaidotas karste, taigi ekshumuojamas nebuvo. Paskutiniame, šeštame, kape (Nr. 25) buvo surasti dviejų individų palaikai su šautiniais kaukolių sužalojimais. Jau preliminari nužudytųjų asmenų amžiaus diagnostika, atlikta palaikų ekshumacijos metu, parodė, kad yra labai didelė tikimybė, jog tirtose perkasoje Nr. 14 aptikti 1957 m. antroje pusėje ir 1958 m. sausio mėn. sušaudytų asmenų palaikai. Pirmajame kape nuo eilės krašto buvo surasti 3 asmenų palaikai. Preliminariai konstatuotas tų asmenų amžius

19 pav. Kapas Nr. 27, 2-ų kriminalinių nusikaltėlių palaikai (po jais surasti Adolfo Ramanausko-Vanago palaikai). G. Vėlius nuotrauka

Fig 19. Grave No. 27, the remains of two criminals (the remains of Adolfas Ramanauskas-Vanagas were found under them). A photo by G. Vėlius.

20 pav. Kapas Nr. 27, Adolfo Ramanausko-Vanago palaikai (surasti po 2-ų kriminalinių nusikaltėlių palaikais). G. Vėlius nuotrauka

Fig 20. Grave No. 27, the remains of Adolfas Ramanauskas-Vanagas (found beneath the remains of two criminals). A photo by G. Vėlius.

atitiko 1957 m. liepos 24-ą d. sušaudytų trijų kriminalinių nusikaltėlių amžių. Visi trys buvo jauni, 26–27 metų individai. Antroje kapavietėje aptikti dviejų trisdešimtmečių palaikai. 1957 m. rusejo 27 d. KGB buvo sušaudytas 30-ies sulaukęs Albinas Ivanauskas-Topolis ir Lukiškių kalėjime 23-ų metų kriminalinis nusikaltėlis. Kečtvirtos kapavietės dugne buvo aptikti keturiasdešimtmečio palaikai, virš jo buvo įmesti apie 20-ies ir 60-ies metų asmenų kūnai. 1957 m. lapkričio 29-ą d. buvo sušaudytas 39-ių sulaukęs Adolfas Ramanauskas-Vanagas ir du kriminaliniai nusikaltėliai, 20-ies ir 62-ų metų. 6-me kape buvo aptikti du vidutinio amžiaus sušaudytų mirusiųjų palaikai, kuriuos galime sieti su jau 1958 m. sausio 8-ą d. sušaudytais 30 ir 48 metų kriminaliniais nusikaltėliais. Šias prielaidas kiek vėliau pagrindė ir genetiniai tyrimai, patvirtintos Albino Ivanausko-Topolio ir Adolfo Ramanausko-Vanago tapatybės. Taigi, perkasa Nr. 14 atskleidė pusmetį trukusį mirties bausmių vykdymo ir palaikų slėpimo kapinėse epizodą. Nužudytų asmenų grandinėje trūksta tik 1957 m. rugpjūčio 23-ią d. Lukiškių kalėjime sušaudyto asmens palaikų. Matyt, juos kapinių sargas užkasė kitoje eilės Nr. 19 vietoje.

2018 m. ir toliau bandyta aptikti svarbios informacijos suteikusių liudininko giminaičio palaikus. Tuo tikslu pietrytiniame kapinių kampe iširtos dar trys perkastos Nr. 15–17, kapai Nr. 31–34. Perkasoje Nr. 15 tirtose kapavietėje palaikų apskritai nerasta, matyt, jie buvo perlaidoti į kitas kapines. Perkasoje Nr. 16 kape Nr. 32 aptikti palaikai palaidoti karste, taigi atvežti iš gydymo įstaigos. Tai tik dar kartą patvirtino mintį, kad ne visi iš ligoninių atvežti mirusieji buvo registruojami kapinių knygoje. Kitame kape, Nr. 33, buvo aptikti sušaudyto asmens palaikai. Deja, DNR pavyzdžio tyrimas giminystės ryšio su ieškomais asmenimis nepatvirtino. Paskutinėje 2018 m. tirtose perkasoje Nr. 17 aptikti karste palaidoto mirusiojo palaikai.

Taigi 2018 m. Našlaičių kapinėse kastos 9 perkastos, iš viso 60 m², iširta 20 kapų. 13-oje jų aptikti mirusiųjų palaikai karstuose, matyt, atvežti ir čia palaidoti iš įvairių gydymo įstaigų. 6-juose kapuose aptikta ir ekshumuota 12 individų palaikų su šautiniais kaukolių sužalojimais. Dviem atvejais jie buvo užkasti po vieną, dviem atvejais užkasti po du ir taip pat dviem atvejais – po tris. 1958 m. sušaudyto asmens, dėl kurio palaikų paieškos į LGGRTC kreipėsi giminaičiai, užkasimo vietos aptikti nepavyko.

2019 m. tyrinėta 1962 m. ir 1963 m. užlaidota kapinių dalis. Tais metais mirties nuosprendžiai buvo įvykdyti Vytautui Miškiniui-Viesului (1962 m. balandžio 23 d.), Juozapui Streikui-Stumbrui (1962 m. rugpjūčio 17 d.) ir Pranciškui Prūsaičiui-Lapei (1963 m. liepos 13 d.). Kitas svarbus 2019 m. tyrimų tikslas buvo aptikti galbūt čia užkastus partizano Antano Kraujelio-Siaubūno palaikus (Vėlius, 2020, p. 482–491). Dar 2017 m. kape Nr. 8 buvo surasti apie 40 metų vyro palaikai su šautiniais kaukolės sužalojimais. Tačiau, skirtingai nuo kitų kalinių, vyras buvo užkastas su diržu. Sidabrinėje diržo sagtyje buvo išraižyti patriotiniai simboliai – staigiantis vilkas, ažuolo vainikas, Gedimino Stulpų simbolis. Kadangi įkalinimo įstaigose kaliniai diržų dėvėti negalėjo, iškelta prielaida, kad Našlaičių kapinėse buvo užkasami ir tuo metu kovoje žuvusių partizanų, tarp jų ir Antano Kraujelio-Siaubūno, palaikai.

2019 m. tyrimų eiga šiek tiek palengvino tai, kad nuo 1960 m. kapinių knygoje buvo įrašomi įrašai, ženklinantys „legalių“ kapų vietas kapinėse. Taigi šias vietas sužymėjus 1983 m. kapinių inventorizacijos metu sudarytame plane, išaiškėjo neturinčios jokių įrašų, tačiau realiai egzistuojančios kapavietės. Tokiose kapavietėse ir tikėtasi aptikti žuvusių arba sušaudytų asmenų palaikus. Pirmiausia siekta išsiaiškinti, ar tikrai tuo metu kitose Lietuvos vietovėse kovoje žuvusių partizanų palaikai buvo slepiami Vilniuje, Našlaičių kapinėse. Tuo tikslu siekta aptikti galimą Antano Kraujelio-Siaubūno palaikų užkasimo vietą. Žinant Antano Kraujelio-Siaubūno žūtį datą – 1965 m. kovo 17 d. – tikėtasi, kad jo palaikai turėjo būti užkasti per artimiausias 2–4 dienas. Išsiaiškinus iš gydymo įstaigų atvežtų mirusiųjų užkasimo vietas ir datas, buvo tiriamos kapavietės, esančios greta 1965 m. kovo mėn. antroje pusėje įrengtų ligonių kapų, tačiau neturinčios įrašų kapinių knygoje (perkastos Nr. 18–22). Kapinių knygos įrašų analizė atskleidė, kad Antano Kraujelio-Siaubūno nužudymo metais buvo laidojama keturiose kapinių eilėse – Nr. 30–33. Tačiau 32-oje eilėje pirmi kapai atsiranda tik gegužės mėn., o 33-oje tik lapkritį. O kapinių 30 ir 31 eilėje laidojama 1965 m. vasario–balandžio mėn. Galimą Antano Kraujelio-Siaubūno palaikų užkasimo lokalizaciją apsunkino tai, kad šiose eilėse yra net 23 kapai, neturintys jokių įrašų kapinių knygoje, taip pat tai, kad 1965 m. pradžioje laidojama kapų duobes kasant tai 30-oje, tai 31-oje kapinių

21 pav. Kapas Nr. 43, Antano Kraujelio-Siaubūno palaikai. *G. Vėlius nuotrauka*
Fig 21. Grave No. 43, the remains of Antanas Kraujelis-Siaubūnas. A photo by G. Vėlius.

22 pav. Kape Nr. 43 aptiktas kariškas diržas. *G. Vėlius nuotrauka*
Fig 22. A military belt found in grave No. 43. A photo by G. Vėlius.

eilėje. Dėl šių priežasčių partizano kapavietės ieškota dviejose eilėse. 30-oje eilėje tirti 6 kapai, esantys tarp kovo 20 ir balandžio 20 d. iš ligoninių atvežtų asmenų kapų (perkasos Nr. 18, 20 ir 22), 31-oje eilėje tirtos keturios kapavietės, esančios į šiaurę nuo kovo 13 d. palaidoto asmens (perkasos Nr. 19, 21). Tirtuose kapuose keturiais atvejais aptikti karstuose palaidoti individai (kapai Nr. 35, 37, 38, 41), dviem atvejais surasti kūdikių kapai (kapai Nr. 36, 44). Trijuose kapuose buvo surasti asmenų palaikai su šautiniais kaukolių sužalojimais (kapai Nr. 39, 40, 42), viename jų buvo užkasti du nuteistieji (kapas Nr. 39). Tirtų kapų kontekste aiškiai išsiskyrė paskutinėje, 22-oje perkasoje tirtas kapas Nr. 43 (21 pav.). Mirusiojo kelių srityje aptiktas į duobę įmestas kariškas diržas (22 pav.). Taigi tai negalėjo būti nuteisto iš įkalinimo įstaigos atvežto mirtininko palaikai. Taip pat kūnas negalėjo būti atvežtas iš gydymo įstaigos, nes palaidotas be karsto, palaikai įmesti į duobę gulėjo ant dešinio šono. Jau kapo duobėje buvo konstatuota, kad asmuo 35–40 metų vyras. Tyrimų vietoje vykdant pirminę palaiškų apžiūrą dėl gausių perimortalinių kaukolės lūžių buvo sunku konstatuoti šautinius sužalojimus. Tačiau, jau sprendžiant iš palaiškų aptikimo vietas, nužudytojo ūgio, amžiaus sutapimo, taip pat kariško diržo, tokio paties koki Antanas Kraujelis-Siaubūnas dėvėjo būdamas gyvas, nekilo abejonų, kad aptikti būtent šio asmens palaikai. Po poros mėnesių asmens tapatybę patvirtino ir genetiniai tyrimai.

23 pav. Kapas Nr. 48, Juozapo Streikaus-Stumbro palaikai (apatinė nuotraukos pusė). *G. Vėlius nuotrauka*

Fig 23. Grave No. 48, the remains of Juozapas Streikus-Stumbras (the bottom part of the photograph). A photo by G. Vėlius.

Antano Kraujelio-Siaubūno palaikų paieška parodė, kad kapinėse yra gerokai daugiau nei manyta iki tol į kapinių knygą neįrašytų kapų, kuriuose yra palaidoti iš ligoninių atvežti asmenys. Perkasose Nr. 18–22 tokių aptikta net 6 iš 10. Tai gerokai apsunkino tolesnių tyrimų eigą ir tikimybę tiksliai apskaičiuoti ir aptikti ieškomų partizanų palaikus. Vis dėlto ir toliau laikytasi tokios pačios palaikų lokalizavimo metodikos. Pagal įrašus kapinių knygoje nustatyta, kad 1962 m., kai mirties bausmė buvo įvykdyta partizanams Vytautui Miškiniui-Viesului (1962 m. balandžio 23 d.) ir Juozapui Streikui-Stumbrui (1962 m. rugpjūčio 17 d.), buvo laidojama 25-oje ir 26-oje kapinių eilėse. Tačiau šiose eilėse yra mažiausiai 27 suaugusiųjų kapai ir tik 6 juos minintys įrašai kapinių knygoje. Maža to, tais pačiais metais duobkasy kartais duobes iškasdavo ir pietrytinėje kapinių dalyje, pratęsdamas ankstesnes eiles. Tai gi galimybė tiksliai lokalizuoti partizanų palaikų užkasimo vietas buvo minimali. Vis dėlto atkreiptas dėmesys į tai, kad 26-oje eilėje esančių dviejų „legalių“ kapaviečių įrengimo datos yra artimos mirties nuosprendžio minėtiems partizanams įvykdymo datoms. Tarp šių kapaviečių buvo 4 kapai, apie kuriuos nebuvo įrašų kapinių knygoje. Tai gi šioje vietoje nuspręsta tirti perkasa Nr. 23. Dar viena perkasa, Nr. 25, apimanti du neįvardytus kapus, tirta arčiau 26-os eilės vakarinio galo. Tais pačiais metais bandyta aptikti ir vėliausiai – 1963 m. liepos 13 d. KGB sušaudyto partizano Pranciškaus Prūsaičio-Lapės palaikus. Nustatyta kad tais metais buvo laidojama 28-oje eilėje, taip pat pietrytiniame kapinių pakraštyje. Dėmesys buvo atkreiptas į tai, kad šioje eilėje greta rugpjūčio mėn. palaidoto asmens yra 3 kapavietės, neįrašytos kapinių knygoje. Šioje vietoje buvo kasama perkasa Nr. 24.

1962 m. užlaidotoje eilėje buvo aptikti 4 kapai su sušaudytų asmenų palaikais. Trimis atvejais nuteistieji buvo užkasti po du (kapai Nr. 48 (23 pav.), 52, 53). Net dviejuose šių kapų asmenų amžiaus grupės atitiko Juozapo Streikaus-Stumbro ir tą pačią dieną sušaudyto agento smogiko Kazio Riaubos amžių. Vienu atveju 26-oje eilėje kapo duobėje aptiktas vienas sušaudytas asmuo (kapas Nr. 46). Vytautas Miškinis-Viesulas taip pat turėjo būti užkastas vienas, tačiau jis buvo gerokai vyresnis nei asmuo, aptiktas kape Nr. 46. Tačiau šio partizano amžiaus grupę atitiko bent dviejų sušaudytų asmenų palaikai, užkasti po vieną 28-oje kapinių eilėje, kapuose Nr. 50 ir 51. Tikimybė, kad vieni jų (kapas Nr. 50) galėtų būti partizano, buvo iš karto atmesta, nes į duobę buvo įmesti gerokai vėliau pagaminti Kauno „Inkaro“ gamybos sportbačiai su matoma 1965 m. data. Tai rodo, kad sušaudyti mirusieji kartais buvo užkasami ir ankstesnėse eilėse. Vis dėlto 28-oje kapinių eilėje dažniausiai laidota 1963 m.,

24 pav. Kapas Nr. 54, liudininko, suteikusio vertingos informacijos, tėvo palaikai. G. Vėliaus nuotrauka

Fig 24. Grave No. 54, the remains of the father of the witness, who provided valuable information. A photo by G. Vėlius.

taigi čia tikėtasi aptikti 1963 m. liepos 13 d. nužudyto Pranciškaus Prūsaičio-Lapės palaikus. Tą pačią dieną mirties bausmė buvo įvykdyta ir dviem kriminaliniams nusikaltėliams, taigi vienoje duobėje turėtų būti užkasti trijų asmenų palaikai. Deja, bet 2019 m. tokios kapavietės aptikti nepavyko. Tuo 2019 m. archeologiniai tyrimai Našlaičių kapinėse buvo baigti, nes reikėjo sulaukti genetinių tyrimų rezultatų. Vėliau DNR tyrimais buvo patvirtintos partizanų Antano Kraujelio-Siaubūno (kapas Nr. 43) ir Juozapo Streikaus-Stumbro (kapas Nr. 48) tapatybės.

2020 m. partizanų palaikų užkasimo vietų paieškos metodiką ir eigą gerokai palengvino dar 2019 m. pabaigoje iš LGGRTC direkcijos gauti asmeniniai kapinių sargo užrašai. Atlikus jų analizę ir tam tikrus dešifravimo darbus paaiškėjo, kad juose simboliais III, o vėliau ir „B-614“ šifruoti visi į kapines atvežtų sušaudytų asmenų atvejai. Maža to, sargas įrašydavo ne tik palaikų atvežimo datą, bet ir eilės numerį bei kapo vietą toje eilėje. Kadangi kapinių eilių seka, taip pat sargo naudotas kapų numerių užrašymo būdas buvo išaiškinti dar analizuojant kapinių knygas, pagal užrašus nebuvo sudėtinga lokalizuoti ir ieškomų partizanų kapavietes. 2020 m. reikėjo aptikti partizanų Vytauto Miškinio-Viesulo ir Pranciškaus Prūsaičio-Lapės užkasimo vietas, taip pat minėto svarbaus liudininko tėvo kapą. Nuo pastarojo uždavinio sprendimo tyrimai ir buvo pradėti. Liudininko tėvas už politinius nusikaltimus buvo sušaudytas KGB 1958 m. liepos 28 d. Tą pačią dieną Lukiškėse mirties bausmė įvykdyta ir kriminaliniam nusikaltėliui. Taigi galima buvo tikėtis aptikti dvigubą kapavietę. Tačiau išimtinai tik šiuo atveju sargo užrašuose atsirado 2 įrašai, paženklininti simboliu III. Vienas 1958 m. liepos 28 d. data, o kitas kita – liepos 29 d. data. Taigi sargas, laidodamas savo kaimyną, skirtingai nei kitais atvejais, dviejų kūnų į vieną duobę nemetė, o iškasė dvi duobes. Knygelėje taip pat yra įrašytas šių kapų eilės numeris – 21 ir kapų vieta šioje eilėje – „5 м. в лево от дор.“ (5 k. į kairę nuo kel.) ir „6 м. в лево от дор.“ (6 k. į kairę nuo kel.). Iš ankstesnių tyrimų jau buvo aišku, kad trumpinys „дор.“ reiškia tada dar buvusį kapines pietų–šiaurės kryptimi kertantį keliuką. Taigi nebuvo sunku atsiskaičiuoti 5-ą ir 6-ą kapavietes, tačiau nebuvo aišku, ką sargas užkasė pirmą – savo kaimyną ar tą pačią dieną sušaudytą kriminalinį nusikaltėlį. Vis dėlto spėta, kad pirmasis buvo palaidotas kaimynas, ir šis spėjimas pasitvirtino. 21 eilėje ištyrus 5-ą kapą nuo buvusio takelio (perkasa Nr. 26, kapas Nr. 54) nekilo abejonių, kad pavyko aptikti ieškomo asmens palaikus (24 pav.). Jis iš kitų nuteistųjų išsiskyrė itin dideliu ūgiu – apie 190 cm. O tą pačią dieną sušaudyto kriminalinio nusikaltėlio ūgis tebuvo 165–170 cm, be to, labai skyrėsi jų amžius. Tenka konstatuoti, kad kapinių

25 pav. Kapas Nr. 55, Vytauto Miškinio-Viesulo palaikai. G. Vėlius nuotrauka

Fig 25. Grave No. 55, the remains of Vytautas Miškinis-Viesulas. A photo by G. Vėlius.

sargas sūnui nurodė visai kitą tėvo kapo vietą pietrytiniame kapinių gale, o gal ir sūnus ją buvo primiršęs. Kapavietė buvo įrengta gerokai šiauriau, tiesiog toje eilėje, kurioje dažniausiai laidoti 1958 m. mirę ar sušaudyti asmenys. Vis dėlto šio liudijimo svarbos negalime neigti, nes jis tiesiogiai susiejo Našlaičių kapines, konkrečius žmones, to meto įvykių liudininkus, ir KGB Tardymo izoliatoriuje sušaudytą asmenį.

Tokiu pačiu būdu, naudojantis sargo užrašuose slypinčia informacija, pavyko aptikti ir partizanų Vytauto Miškinio-Viesulo bei Pranciškaus Pūsaičio-Lapės palaikus, atitinkamai perkasoje Nr. 27, kape Nr. 55 (25 pav.) ir perkasoje Nr. 28, kape Nr. 56 (26 pav.). Pasirodė, kad Vytauto Miškinio-Viesulo (sušaudytas 1962 m. balandžio 23 d.) kūnas buvo užkastas 24-oje kapinių eilėje, nors joje iš ligoninių atvežti mirusieji laidotai ankstesniais – 1961 m. (ieškota 26-oje eilėje). Pranciškaus Pūsaičio-Lapės palaikai buvo užkasti kartu su dviem tą pačią dieną sušaudytais kriminaliniais nusikaltėliais, pietrytiniame kapinių kampe, 4-osios eilės gale (ieškota 28-oje eilėje). Partizano kūnas į duobę buvo įmestas antras, aptiktas tarp 2-ų kriminalinių nusikaltėlių palaikų. Taigi, panašu, kad jei ne tiksliai užrašyta informacija sargo knygelėse, šių partizanų palaikų paieškos būtų užtrukusios dar ne vienerius metus.

Radinių, kaip ir galima buvo tikėtis, kalinių kapuose aptikta nedaug. Kape Nr. 2 surasti į kapo duobę įmesto to meto Sovietų kariuomenėje naudoto gumuoto lietpalčio likučiai. Gumuoto audinio fragmentų aptikta ir virš Juozapo Streikaus-Stumbro palaikų kape Nr. 48. Gali būti, jog lietpaltį, kad neapsitaškytų krauju, egzekucijų metu naudodavo budelis. Arba juo buvo išklojamos automobilio grindys vežant sušaudytųjų kūnus. Kiti aptikti radiniai yra kalinių aprangos detalės arba būtiniausi daiktai, kuriuos kaliniams buvo leidžiama turėti su savimi. Surasta 217 marškinių bei viršutinių drabužių – paltų, švarkų sagų, 2 metalinių užtrauktukų fragmentai, 9 šukos, 6 cigarečių kandikliai, 3 akinių dėklai ir vieni akiniai be dėklo, 3 muilo dėžutės, 2 dantų šepetėliai, 1 drabužio užsegimo kabliukas. Kalinių dėvėti drabužiai sunykę, matyt, dėl minėto cheminės medžiagos poveikio. Tik kape Nr. 14 kiek geriau išliko drabužio, užmesto ant mirusiojo kaukolės, likučiai. Sprendžiant iš išlikusių fragmentų, tai galėjo būti medicininis chalatas.

Ties Albino Ivanausko-Topolio palaikais rastos 7 plastikinės sagutės, ties Adolfo Ramanausko-Vanago – 1 sagutė ir cigarečių kandiklis, tačiau pastarieji radiniai galėjo priklausyti ir kitiems į tą pačią duobę įmestiems kaliniams. Antano Kraujelio-Siaubūno kape, be minėto kariško diržo, aptikta 1 nedidelė sagutė ir 4 itin dide-

26 pav. Kapas Nr. 56, Pranciškaus Prūsaičio-Lapės palaikai (viršutinė nuotraukos pusė). G. Vėliaus nuotrauka

Fig 26. Grave No. 56, the remains of Pranciškus Prūsaitis-Lapė (the upper part of the photograph). A photo by G. Vėlius

lio, 37 mm, skersmens puošnios plastikinės sagos. 5 plastikinės sagutės surastos ir Juozapo Streikaus-Stumbro dvigubame kape, 9-ios Vytauto Miškinio-Viesulo, 2 Pranciškaus Prūsaičio-Lapės trigubame palaidojime. Beje, pastarajame kape aptiktos ir dvi šukos. Nors pagal suradimo vietą sunku spręsti, kuriam iš 3 asmenų, užkasti vienoje duobėje, jos priklausė, labiausiai tikėtina, kad jų savininkas buvo Pranciškus Prūsaitis-Lapė. Sprendžiant iš Lukiškių kalėjime kalintų kriminalinių nusikaltėlių bylose esančių nuotraukų, visi jie buvo skutami plikai. O kai kuriose partizaninio karo nuotraukose Pranciškus Prūsaitis-Lapė užfiksuotas ilgaplaukis. Daugiau jokių daiktų nužudytų partizanų kapuose nebuvo surasta. Visi partizanai užkasti basi, tik Vytautas Miškinis-Viesulas avėjo odinius aukštauilius suvarstomus batus. Basi buvo užkasti 28 iš 47 aptiktų sušaudytų mirusiųjų. Tarp jų dominuoja identifiukuoti arba numanomi asmenys, sušaudyti KGB Tardymo izoliatoriuje. Įdomu, kad su Adolfu Ramanausku-Vanagu ir Albinu Ivanausku-Topoliu užkasti kriminaliniai nusikaltėliai taip pat buvo basi. Tiesa, vienas iš kartu su Pranciškumi Prūsaičiu-Lape palaidotų kriminalinių mirtininkų užkastas su batais. Tikėtina, kad avalynės buvimas arba nebuvimas mirtininkų kapavietėse iliustruoja skirtingus mirties bausmės vykdymo scenarijus KGB Tardymo izoliatoriuje ir Lukiškių kalėjime.

Išvados

Per ketverius metus Našlaičių kapinėse ištirti 56 kapai. 23-uose jų aptikti mirusiųjų palaikai karstuose, atvežti ir čia palaidoti iš įvairių gydymo įstaigų. 2-uose kapuose surasti antriniai palaidojimai – matyt, statybų metu surinkti žmonių kaulai. 2-uose rasti kūdikių palaidojimai. Vienu atveju kapavietė buvo tuščia. 28-uose kapuose aptikti 47 individų palaikai su šautiniais kaukolių sužalojimais. Keturiolika atvejų jie buvo užkasti po vieną, devyniais atvejais palaidoti po du ir penkiais – po tris. Kapuose aptikti 247 radiniai, priklausę sušaudytiems asmenims. Daugeliu atvejų tai aprangos detalės – sagos, taip pat surasta šukų, dantų šepetėlių, muilinių, cigarečių kandiklių, akinių dėklų ir akinių. Buvo išgauti visų sušaudytų asmenų DNR mėginiai, jie saugomi Valstybinės teismo medicinos tarnybos duomenų bazėse. Sprendžiant iš surastų sušaudytų asmenų amžiaus ir ūgio koreliacijos ypatumų, taip pat

jų kapų išsidėstymo kapinėse, galima teigti, jog 2017–2020 m. pavyko aptikti tiek Lukiškių kalėjime sušaudytų kriminalinių nusikaltėlių, tiek KGB Tardymo izoliatoriuje nužudytų politinių kalinių palaikų. Aštuoniais atvejais sušaudytų asmenų palaikų tapatybę patvirtino DNR tyrimai, septyni jų buvo sušaudyti KGB Tardymo izoliatoriuje. Tai partizanai Albinas Ivanauskas-Topolis (sušaudytas 1957 m. rugsėjo 27 d.), Adolfas Ramanauskas-Vanagas (sušaudytas 1957 m. lapkričio 29 d.), Vytautas Miškinis-Viesulas (sušaudytas 1962 m. balandžio 23 d.), Juozapas Streikus-Stumbras (sušaudytas 1962 m. rugpjūčio 17 d.), Pranciškus Prūsaitis-Lapė (sušaudytas 1963 m. liepos 13 d.), už ekonominius nusikaltimus nuteistas asmuo (sušaudytas 1962 m. rugsėjo 21 d.) ir asmuo, dėl kurio palaikų paieškos į LGGRTC kreipėsi giminaičiai (sušaudytas 1958 m. liepos 28 d.). Pastarųjų dviejų asmenų tapatybė neatskleidžiama giminaičių prašymu. Kapinėse taip pat aptikti ir identifikuoti (patvirtinta DNR tyrimais) ir neįkalinimo įstaigoje 1965 m. kovo 17 d. nužudyto partizano Antano Kraujelio-Siaubūno palaikai.

Taigi, ketverius metus trukę Našlaičių kapinių archeologiniai tyrimai atlikti sėkmingai, kelti tikslai įgyvendinti su kaupu. Suprantant tyrimo svarbą ir reikšmingumą, neretai lauko ir laboratoriniai darbai buvo vykdomi aplenkiant įvairias tokiais atvejais išskylančias ir tyrimus lėtinančias biurokratinės pinkles. Tyrimų sėkmę sąlygojo glaudus, operatyvus ir geranoriškas tarpinstitucinis bendradarbiavimas.

Vis dėlto Našlaičių kapinių archeologiniai, taip pat istoriniai tyrimai jokių būdu nelaikytini baigtiniais. Kapinių knygos yra neišsemiamas pokarinio Vilniaus visuomenės, ypač tamsiosios jos pusės, sociologinių, demografinių, istorinių tyrimų šaltinis. Ne mažesnė ir kapinių sargo užrašų svarba. Juose įrašyta mažiausiai 18 bevardžių kapų, pažymėtų tokiais pačiais simboliais kaip ir nuteistų bei sušaudytų asmenų palaikų užkasimo atvejais. Lygiai taip pat sargo užrašuose pažymėta ir kovoje žuvusio Antano Kraujelio-Siaubūno užkasimo vieta. Taigi yra labai didelė tikimybė, kad šiose kapinėse yra paslėpta ir daugiau represinių struktūrų aukų, sprendžiant iš įrašų sargo užrašuose, nužudytų 1957–1967 m. Ne ką mažesnė ateityje ir masinių perlaidojimų, vykdytų šiose kapinėse, tyrimų svarba. Čia atgulė palaikai iš daugelio tuo metu įvairių statybų metu ardytų Vilniaus miesto kapinių teritorijų.

Našlaičių kapinių archeologiniai tyrimai buvo naujas žingsnis Lietuvos teismo archeologijos srityje. Taikytos tyrimų metodikos galėtų būti gairės tokio pobūdžio tyrimams ateityje. Identifikuojant sušaudytų asmenų tapatybę, itin pasiteisino tyrimuose plačiai taikytas DNR tyrimų metodas, kai mėginys buvo išgaunamas iš visų sušaudytų asmenų palaikų. Ateityje ieškant represinių struktūrų nužudytų asmenų tokie tyrimai turėtų būti privalomi prieš perlaidojant aptiktus palaikus, kaupiama šių tyrimų duomenų bazė.

Šiame straipsnyje detaliau atskleista tik archeologinė tarpdisciplininių Našlaičių kapinių tyrimų dalis. Savo eilės dar laukia nemažai laboratorinių tyrimų, atliktų Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto ir Valstybinės teismo medicinos tarnybos tyrėjų.

Šaltiniai

- Albino Ivanausko baudžiamoji byla*, Lietuvos ypatingasis archyvas, f. K-1, ap. 58, b. 43988/3.
Juozapo Streikaus baudžiamoji byla, Lietuvos ypatingasis archyvas, f. K-1, ap. 58, b. 47200/3.
Pranciškaus Prūsaičio baudžiamoji byla, Lietuvos ypatingasis archyvas, f. K-1, ap. 58, b. 47303/3.
 Urbanavičius V. 2008. *Buv. Tuskulėnų dvaro teritorijos (Vilniaus m.) 2008 m. archeologinių tyrimų ataskaita*. Lietuvos istorijos instituto bibliotekos rankraštynas, f. 1, b. 5088.
Vytauto Miškinio baudžiamoji byla, Lietuvos ypatingasis archyvas, f. K-1, ap. 58, b. 47209/3.

Literatūra

- Anušauskas A. 2013. *Teroras 190–1958 m.* Vilnius: Versus Aureus.
 Anušauskas A. 2018. *Aš esu Vanagas*. Vilnius: Dominicus Lituania.
 Indrišionis D. 2016. Mirties baismė Lietuvos SSR 1950–1990 m.: teisiniai pagrindai ir periodizacija. *Genocidas ir rezistencija*, 39, p. 65–80.
 Jankauskas R. 2012. Bioarchaeological Research in Lithuania during Two Last Decades. G. Zabiela, Z. Baubonis, E. Marcinkevičiūtė (sud.) *Archaeological Investigations in Independent Lithuania. 1990–2010*. Vilnius: Lietuvos archeologijos draugija, p. 406–410.

- Šyvokienė J. 2018. Partizano, kario savanorio, vyresniojo leitenanto, Vyčio Kryžiaus ordino kavaleriaus Antano Kraujelio-Siaubūno veiklos etapai, gyvenimo prasmė ir ištikimybės idealams. J. Šyvokienė (sud.) *Nenugalėtas ir neužmirštas partizanas Antanas Kraujelis-Siaubūnas*. Vilnius: Lietuvos kariuomenės karo kartografijos centras, p. 200–209.
- TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo Įsakas dėl mirties bausmės panaikinimo. 1947. *Raudonoji vėliava*. Gegužės 31, Nr. 62, p. 1.
- TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo Įsakas dėl mirties bausmės taikymo Tėvynės išdavikams, šnipams, kenkėjams diversantams. 1950. *Raudonasis švyturys*. Sausio 15, Nr. 13, p. 1.
- Urbanavičius V. 1995. Tuskulėnai – kagėbistų kruvinų nusikaltimų liudinininkas. *Kardas*, 1–2, p. 38, 39, 46.
- Urbanavičius V. 2005. Grupinių kapų tyrimas Vilniuje, buvusio Tuskulėnų dvaro teritorijoje. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2003 metais*, p. 142–147.
- Vėlius G. 2009. Panerių miško parko masinė kapavietė. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2008 metais*, p. 168–171.
- Vėlius G. 2018. 1956–1969 m. nuteistųjų mirties bausmė palaidojimų paieškos Našlaičių kapinėse Vilniuje. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2017 metais*, p. 671–681.
- Vėlius G. 2019. Adolfo Ramanausko-Vanago palaikų paieškos Našlaičių kapinėse Vilniuje. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2018 metais*, p. 609–617.
- Vėlius G. 2020. Partizanų Antano Kraujelio-Siaubūno ir Juozapo Streikaus-Stumbro palaikų paieškos Našlaičių kapinėse Vilniuje. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2019 metais*, p. 482–491.
- Žukovskis R. 2006. Žvalgomieji archeologiniai tyrimai Vilniuje, Naujųjų Rasų teritorijoje. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2005 metais*, p. 138–141.

Archaeological Research in the Našlaičiai Cemetery (Vilnius City) – Searches for the Remains of Lithuanian Partisans

Gintautas Vėlius

Summary

During the period of 2017–2020, the archaeological research was carried out in the Našlaičiai Cemetery on the north-eastern periphery of Vilnius Antakalnis Cemetery to find the remains of the partisans shot in the KGB Internal Prison and possibly buried in the Cemetery. The search in the Našlaičiai Cemetery was initiated and funded by the Genocide and Resistance Research Centre of Lithuania (hereinafter – GRRCL) and coordinated by Eugenijus Peikštenis, Senior Adviser of the Memorial Department of the Centre and Director of the Museum of Occupations and Freedom Fights. Researchers from at least several fields of science participated in the study. Before starting the archaeological research, the archival documents were analyzed, and important insights and data were presented by the historian D. Indrišionis. Anthropological studies of the remains were performed by Vilnius University Assistant Dr. Justina Kozakaitė. DNA samples of the relatives of the killed partisans were quickly collected by GRRCL Senior Historian Dalius Žygelis. Jūratė Jankauskienė, a Senior Forensic Medicine Expert at the Serology and DNA Laboratory of the State Forensic Medicine Service, performed DNA tests to identify the remains of the post-war resistance participants. The analysis of the extant cemetery documentation was performed and the archaeological research was led by the author of this article Dr. Gintautas Vėlius.

According to the historian Vida Girininkienė, the establishment of now defunct Našlaičiai Cemetery in the north-eastern periphery of Vilnius Antakalnis Cemetery was started in the mid 19th century. Under the 23 January 1850 Order of the Vilnius Province Board, the Duma allocated about 2 hectares of the city land in the former Sapiegai forest to the Antakalnis Military Hospital. The cemetery was passed on to the Trinitarian monastery and was left unattended and abandoned in 1864, when the monastery was closed. It could be the time when it acquired the name of the Našlaičiai Cemetery. Perished Catholic soldiers, people who died in prisons or at the St. Jacob's hospital, beggars of the city, poor residents from the surrounding villages, as well as former parishioners of the Trinitarian Church were buried here. Documents from 1903 state that this cemetery was secular, burials were carried out without any order or care, graves did not have monuments, and many did not have crosses as well. It was never fenced (Girininkienė, 2000, p. 20). Meanwhile, the burials in the eastern part of the Našlaičiai Cemetery (30–35 cemetery quarters), where the research was conducted during the period of 2017–2020, began later, only in the fifth decade of the 20th century (Fig. 1). In 1946, it was separated from the Antakalnis Cemetery by a brick fence. The earliest existing date on the cemetery tombstones is 31 March 1949. No older burials – from the late 19th century or the first half of the 20th century – were found during the archaeological investigations. Thus, the oldest part of the Našlaičiai Cemetery was further to the west (28–29 cemetery quarters) from the investigated post-war burial area. At present, a lot of graves in the Našlaičiai Cemetery are abandoned; they are surrounded by mixed forest or dense bushes (Fig. 2). Some of the small mounds of adult graves are no longer visible, and small children's graves have completely disappeared. About 40 tombstones with inscriptions have survived in the cemetery, as well as individual metal crosses.

After the war, the remains of those sentenced to death in the Lithuanian SSR were buried at various stages in several different places. People that were shot in the NKGB-MGB Vilnius Internal Prison between 1944 and 1947 were buried in mass graves in the then closed territory of Tuskulėnai Manor on the outskirts of Vilnius (Anušauskas, 2013, p. 232–234). On 26 May 1947, the Presidium of the Supreme Soviet of the Soviet Union issued a decree abolishing the death penalty in peacetime (USSR Supreme, 1947, p. 1). However, on 12 January 1950 another decree was issued ordering the reintroduction of the death penalty, by way of exception, for traitors of the Motherland, spies, and saboteurs (USSR Supreme, 1950, p. 1). In 1950, the execution of the death penalty was resumed in the Lithuanian SSR as well. Political prisoners, resisters and partisans continued to be shot at the MGB Vilnius Internal Prison. Until August 1952, 182 people were shot (Indrišionis, 2016, p. 71). Their burial place or places are unknown. From 13 August 1952 to 10 August 1956 executions had taken place in Butyrka Prison, Moscow. A total of 116 people from Lithuania were shot (Indrišionis, 2016, p. 71–72). From 7 September 1956 to 19 June 1969 executions were again carried out in Vilnius. 206 people were shot during this time. According to the historian Darius Indrišionis, the sentences were then executed in two detention centres. 76 prisoners, convicted under political and economical articles, were to be shot in the KGB Internal Prison, and 130 criminals were to be shot in the 1st (Lukiškės) Prison, which belonged to the Ministry of the Interior. According to D. Indrišionis, the assumption that those convicted for economic crimes were shot by the KGB is evidenced by the fact that their cases were investigated by the KGB, and that execution acts were signed not by Lukiškės Prison officials. The majority of the criminals were those convicted of homicide. In Lukiškės Prison, 28 criminals from the Kaliningrad region as well as 8 convicted Soviet soldiers were shot. 5 currency speculators, 5 robbers and 1 money counterfeiter were convicted for economic crimes and, presumably, shot in the KGB Internal Prison (Indrišionis, 2016, p. 74–75). Many convicts were accused under political articles of collaborating with the Nazis during the war, but some of the convicts were shot for armed resistance against the occupant Soviet government. After regaining the independence, they were rehabilitated.

In the criminals' execution acts, D. Indrišionis found entries testifying that their bodies were buried in a cemetery, then called the "Orphans" (russ. "Безродное"). It was thought that Našlaičiai Cemetery in the Antakalnis Cemetery was had in mind. However, the burial locations of the remains of those shot in the KGB Internal Prison for the period 1956–1969 were not known. D. Indrišionis pointed out that the dates of the executions of political and criminal prisoners often coincided. During the period from 1957 to 1963, 13 such concurrences were observed. Based on these data, the researcher presumed that political and criminal prisoners were shot in different places, but on the same day, for pragmatic reasons, because it was probably easier to bury the bodies of the executed individuals in the same place at the same time (Indrišionis, 2016, p. 73–75).

However, based on a plausible but only theoretical assumption, in the context of hundreds of unmarked graves, the probability of detecting the remains of those shot individuals was minimal at the time. In January 2017, when a person contacted the GRRCL (data is not made public at the person's request) with a request to find the remains of the grandfather buried in the Našlaičiai Cemetery, the researchers' attention was again drawn to this Cemetery. This story began unexpectedly and accidentally. Historian D. Indrišionis, who had previously raised a serious assumption that the remains of political prisoners may be hidden in the Našlaičiai Cemetery, was working as a guide at the Museum of Occupations and Freedom Fights, a former KGB prison. The teacher who brought the students to the museum suddenly felt weak. She told D. Indrišionis, who led the tour, that she knew that her grandfather had been shot in this building, and that his body was buried in the Našlaičiai Cemetery. It turned out that a person, allegedly buried in the Našlaičiai Cemetery, whose relatives sought to know the exact location of his grave, had been convicted under the Article 58-1a as a political prisoner, and shot in the KGB Internal Prison in 1958. Incidentally, a convicted person at Lukiškės Prison was also shot on the same day. It turned out that the body of the said teacher's grandfather was buried by a neighbour who knew him well personally, and who worked as a gravedigger in the cemetery then. He, already sick before his death, told the son of the shot political prisoner that he himself had to bury his father's remains, and showed him the grave location. In February 2017, a trip was made to the Našlaičiai Cemetery with the said teacher and her father, the son of a prisoner shot in the KGB prison. Unfortunately, the son had already forgotten the exact location of his father's grave, and indicated only an area of about 200 sq m in the south-eastern corner of the cemetery. Nevertheless, the information provided by the witness was extremely important, as it confirmed the assumption made by the historian D. Indrišionis that the remains of those shot in the KGB Internal Prison were buried in the Našlaičiai Cemetery. Obtained information was very important in at least several aspects: the witness indicated the approximate area of the cemetery where the remains of those individuals could be buried; it became clear that the bodies of the shot people were not buried in a separate pit or ditch, but simply in the graves between other graves of the Našlaičiai Cemetery; political prisoners were buried together with criminals. Based on this information, it was decided to start archaeological research at the Našlaičiai Cemetery in 2017 to find the remains of the partisans killed in the KGB Internal Prison, which may have been hidden here.

Burial places of people killed in the NKGB-MGB-KGB prison in Lithuania² have been searched for before. Between

² Special services of the Soviet Union: The People's Commissariat of State Security (NKGB) that operated from 3 February 1941 to 20 July 1941 and from 14 April 1943 to 15 March 1946; the Ministry of State Security (MGB) that operated from 15 March 1946 to 15 March 1953; the Committee for State Security (KGB) that operated from 13 March 1954 to 1 January 1992.

1944 and 1947, at least 766 people were killed in the NKGB-MGB Vilnius Internal Prison, including a number of partisans or their supporters. Archaeologist Assistant Professor Vytautas Urbanavičius, who searched for the remains, was able to obtain information on the burial locations from a person related to the KGB organization. After the war, it was a closed territory of Tuskulėnai Manor on the outskirts of Vilnius. In 1994–1996, 2003 and 2008, archaeological investigations were carried out at the indicated site. 45 pits were found containing the remains of 724 individuals (Urbanavičius, 1995, p. 38–39, 46; 2005, p. 142–147; 2008). An investigation of the files of the executed people was performed, the analysis of the deceased known distinguishing characteristics, and a comparison of skulls and available photographs was done to determine the identities. The remains of a total of 52 individuals have been identified (Jankauskas, 2012, p. 406–410). Basically, these investigations should be considered as the start of forensic archaeology in Lithuania.

After receiving information about possible burial places of the resistants convicted and killed in the MGB prison during the period of 1950–1952, GRRCL initiated and organized archaeological research in Vilnius Naujosios Rasos Cemetery (2005) and Žemieji Paneriai Park (2008). However, it turned out that, in the first case, the remains found in mass graves were most likely of city residents who had succumbed to various diseases (Žukovskis, 2006, p. 138–141), and in the second case – of civilians shot by the Nazis in 1941 (Vėlius, 2009, p. 168–171).

In four years, 56 graves were investigated in the Našlaičiai Cemetery. In 23 of them, the remains of the dead were found in coffins, brought and buried here from various medical institutions. Secondary burials were found in two of the graves – apparently, human bones collected during constructions. Baby burials were found in another 2 graves. One grave was empty. The remains of 47 individuals with skull gunshot injuries were found in 28 graves. In fourteen cases bodies had been buried in single graves, in nine cases each grave contained two bodies, and in five cases – three bodies each. 247 findings that belonged to the executed individuals were found in the graves. In most cases these were the details of clothing, such as buttons, also combs, toothbrushes, soap dishes, cigarette holders, eyeglass cases and eyeglasses. DNA samples were taken from all executed individuals, and are now stored in the State Forensic Medicine Service's databases. Judging by the peculiarities of correlation between the age and height of the executed individuals as well as the location of their graves in the cemetery, it can be stated that the remains of both the criminals shot in Lukiškės Prison and the political prisoners killed in the KGB Internal Prison were detected during the period of 2017–2020. In eight cases, the remains of the executed individuals were confirmed by DNA tests, seven of them were shot in the KGB Internal Prison. Those were the partisans Albinas Ivanauskas-Topolis (shot on September 27, 1957), Adolfas Ramanauskas-Vanagas (shot on November 29, 1957), Vytautas Miškinis-Viesulas (shot on April 23, 1962), Juozapas Streikus-Stumbras (shot on August 17, 1962), Pranciškus Prūsaitis-Lapė (shot on July 13, 1963), a person convicted of economic crimes (shot on September 21, 1962) and a person whose relatives had contacted the GRRCL regarding the search of the remains (shot on July 28, 1958). The identities of the latter two individuals are not disclosed at the request of relatives. The remains of the partisan Antanas Kraujelis-Siaubūnas, who was killed on 17 March 1965 not in the prison, were also found in the cemetery and identified (confirmed by DNA testing).

Thus, archaeological investigations of the Našlaičiai Cemetery, that lasted four years, have been accomplished successfully, and the set goals have been exceeded. Understanding the importance and significance of the research, field and laboratory work were often carried out bypassing various bureaucratic pitfalls that tend to arise in such cases and slow down the research. The success of the research was determined by flexible, prompt and benevolent inter-institutional cooperation.

However, the archaeological as well as the historical investigations of the Našlaičiai Cemetery are by no means considered as finished. Cemetery record books are an inexhaustible source for the sociological, demographic and historical research of the post-war Vilnius society, especially the dark side of it. No less important are the notes of the cemetery guard. They contain at least 18 unnamed graves marked with the same symbols as the ones used for the burials of the remains of convicted and shot people. The burial place of Antanas Kraujelis-Siaubūnas, who died in the battle, is also marked in the guard's notes. Therefore, judging from the entries in the guard's notes, there is a very high probability that more victims of the repressive organizations, killed between 1957 and 1967, are hidden in this Cemetery. The importance of research on mass reburials in this Cemetery in the future is no less important. The remains from many Vilnius city cemeteries, that were demolished at that time during various constructions, have been buried here.

Archaeological research at the Našlaičiai Cemetery was a new step in the field of the Lithuanian forensic archaeology. The research methodologies used could serve as guidelines for this type of research in the future. DNA test method, which was widely used in the investigations by taking a sample from the remains of all shot people, proved to be particularly useful when confirming the identities of those people. In the future, such investigations should be made mandatory in the search for those killed by repressive organizations before reburying the found remains, and a database of these investigations should be compiled.

This article details only the archaeological part of the interdisciplinary research of the Našlaičiai Cemetery. A number of laboratory tests performed by the Faculty of Medicine of Vilnius University and the State Forensic Medicine Service are still to be published.